

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ROZVÍJENÍ GRAFOMOTORICKÝCH DOVEDNOSTÍ U DĚTÍ
PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU**

Improving Graphomotoric Skills in Pre-school Children

**STUDIUM UČITELSTVÍ PRO MATEŘSKÉ ŠKOLY
KOMBINOVANÁ FORMA STUDIA**

Autor: Pešková Bohumila

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Helena Havlisová, Ph.D.

Datum odevzdání: 30. 3. 2010

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma „Rozvíjení grafomotorických dovedností dětí předškolního věku“ vypracovala samostatně pouze s použitím uvedených pramenů a literatury uvedené v seznamu citované literatury.

V Benešově dne 26.března 2010

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne 26.března 2010

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce PaedDr. Heleně Havlisové, Ph.D. za pomoc při vedení bakalářské práce a její cenné rady. Dále chci poděkovat PaedDr. Yvetě Heyrovské za ochotu a konzultace, které mi poskytla.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá rozvíjením grafomotorických dovedností u dětí předškolního věku. Práce je rozdělena do dvou základních částí. První část vymezuje teoretické poznatky, druhá část je praktická.

Teoretická část se zabývá problematikou přechodu dítěte do základní školy, zmiňuje soubor bio-psycho-sociálních požadavků, které jsou na dítě v tomto ohledu kladeny. V návaznosti se obrací k problematice grafomotorického vývoje dítěte a k faktorům, které mají na tento grafomotorický vývoj vliv. V další části se věnuje důležité úloze mateřské školy v rozvíjení grafomotorických dovedností a prevenci jejich obtíží.

Praktická část zaznamenává popis realizace preventivního programu v oblasti grafomotoriky ve spolupráci mateřské a základní školy, popisuje praktické možnosti, které se snaží mateřská škola pro rozvíjení grafomotorických dovedností dětí využít. Ověřuje možnosti využití tréninkového programu nápravy grafomotorických obtíží „Nebojte se psaní“ Y. Heyrovské v konkrétní mateřské škole u dětí, které mají v příštím školním roce nastupovat do první třídy.

Abstract

The bachelor thesis deals with development of graphomotor skills in pre-school children. It is divided into two sections. One of them involves theoretical knowledge while the other one is practical.

The theoretical section concerns issues related to a child's transition from kindergarten to primary school. Firstly, it describes a set of biological, psychological and social requirements children are supposed to meet in this respect. Next, it discusses the graphomotor development of children, in particular the factors which influence it. Finally, it points out the important role kindergartens play in both developing graphomotor skills and preventing graphomotor problems.

The practical part of the thesis describes a concrete project focused on the prevention of graphomotor problems which was implemented by a kindergarten in collaboration with a primary school, highlighting practical possibilities the kindergarten tries to make use of to develop graphomotor skills of the children. The project also demonstrates how a concrete kindergarten can use Yveta Heyrovská's graphomotor problem removal training programme called *Nebojte se psaní* (Don't be afraid of writing) when working with the children who are to enter the first form in the next school year.

Obsah

Úvod	6
I. Teoretická část	7
1 Přestup do základní školy jako mezník v životě dítěte	8
1.1 Termín školní zralost, školní připravenost a školní způsobilost	9
2 Přehled pojmů souvisejících s motorikou a grafomotorikou	9
2.1 Grafomotorický vývoj dítěte před nástupem do základní školy	11
2.2 Diagnostika obtíží dysgrafického charakteru	13
3 Dispozice dítěte jako faktor ovlivňující úroveň dětské kresby.	15
4 Prostředí a materiálně technické podmínky jako faktor v rozvíjení grafomotoriky...	16
5 Prevence grafomotorických obtíží	19
5.1 Grafomotorická cvičení v MŠ	19
5.1.1 Rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí do čtyř let věku	21
5.1.2 Rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí od čtyř do šesti let věku	21
II. Praktická část	23
6 Cíle a úkoly praktické části	24
7 Úloha mateřské školy v přípravě na školní docházku	24
8 Charakteristika zařízení, ve kterém realizace probíhala	24
9 Realizace projektu prevence grafomotorických obtíží v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372	25
9.1 Pedagogické zabezpečení programu	26
9.2 Spolupráce s rodiči, pedagogicko-psychologickou poradnou a logopedem	27
9.3 Materiálně-technické podmínky mateřské školy	28
9.4 Cvičení pro rozvíjení grafomotoriky	30
9.4.1 Příklad cvičení	31
9.5 Praktická diagnostika grafomotorických obtíží v mateřské škole	32
10 Realizace kurzu grafomotorické nápravy „Nebojte se psaní“, Y. Heyrovské v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372	33
10.1 Instrukce rodičů	35
10.2 Ověřování možnosti aplikovatelnosti programu v každodenní práci učitelů MŠ v našem zařízení	36
Závěr	38

ÚVOD

Každoročně v mateřských školách řešíme spolu s rodiči, pedagogicko-psychologickou poradnou, lékaři a terapeuty situace ohledně nástupu předškoláků do základní školy. Počet dětí, které nenastupují do škol z důvodů odkladů školní docházky, se v posledním desetiletí značně zvýšil. V současnosti je snaha ověřit školní způsobilost včas před vstupem do ZŠ. Jedním z rizik úspěšného startu ve škole jsou nejrůznější grafomotorické obtíže. Mateřská škola může prostřednictvím vhodných materiálů, pomůcek a metodického vedení značně ovlivnit psychomotorický vývoj dětí. Učitelka mateřské školy používá prostředky pedagogické diagnostiky na základě procesu systematického sledování a zaznamenávání projevů dítěte s cílem rozhodnout o jeho optimálním vedení. Učitelka má možnosti odchylky v úrovni grafomotoriky zaznamenat a podílet se na řešení problému, působit na rodiče a doporučit vhodné poradenství.

Pro děti v mateřských školách je tedy nezbytné vytvořit vhodné podmínky pro rozvíjení grafomotoriky, v oblasti náprav pak hlavně pro efektivní využití času, k cílené pomoci a eliminaci případných problémů.

Bakalářská práce je zaměřena na rozvíjení grafomotoriky u dětí předškolního věku. První část se bude soustřeďovat na soudobé teoretické poznatky grafomotorického vývoje dítěte předškolního věku s důrazem na význam intenzivní přípravy pro děti s grafomotorickými problémy.

Druhá část mapuje problematiku od primární diagnostiky, vymezení podmínek pro rozvíjení grafomotoriky dětí a možné praktické způsoby intervence v předškolním zařízení - Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372, 256 01 Benešov. Cílem této bakalářské práce je ověření možností využití uceleného tréninkového programu „Nebojte se psaní“ Paed.Dr. Yvety Heyrovské ve zmíněném společném zařízení.

K vypracování práce mě motivuje dlouhodobá praxe v oblasti náprav grafomotorických obtíží a současné zavádění spolupráce v této oblasti se základní školou.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Motto: „Rukopis je více než psaní písmen, rukopis je rytmus, melodie, souhra, intuice, osobnost, nálada, umění...“

Dr. Christian Marquart

1 Přestup do základní školy jako mezník v životě dítěte

Přestup do základní školy je pro předškolní dítě velkým mezníkem v jeho životě. Na dítě klade specifické nároky a vede jej k tomu, aby se s novými podmínkami vyrovnalo a určitým přijatelným způsobem se těmito podmínkám přizpůsobilo. Již J. A. Komenský ve své době výstižně doporučoval rodičům: „Znamení pak, hodí-li se již do obecné školy dítě, tato budou: Jestliže umí, což v mateřské škole uměti mělo, jestliže se při něm pozornost k otázkám a jakáž takáž k odpovědům důmyslnost spatřuje,“ [ed. HAVELKA, 1972, s.89].

Kolem šestého roku dochází k dalšímu vývoji psychických schopností dítěte. Dítě nastupující do školy by mělo být sociálně a pracovně připravené, má být připraveno na výuku čtení, psaní a počítání. Pro předškoláka je v tomto ohledu důležité i osvojení základních pohybových dovedností.

Dovršení šesti let věku neznamena, že dítě bude ve škole prospívat. Ne u všech dětí probíhá dozrávání po stránce somatické i psychické harmonicky. Charakteristiky, jimiž se lidé navzájem liší, a které mohou ovlivnit jejich chování, prožívání a učení, nazýváme individuální zvláštnosti. Učitelé musejí respektovat tyto specifické vlastnosti jednotlivých žáků a ve svém hodnocení se hlavně zaměřují na to, jakého posunu dítě dosáhlo. RVP PV je závazným vodítkem pro práci učitelky a dle tohoto dokumentu má umožňovat rozvoj a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), Odklad povinné školní docházky, §37 odst. 1:

„Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.“

Dospět k optimální úrovni, která je pro dítě dosažitelná umožňuje i odklad školní docházky. O samotném odkladu na žádost rodičů rozhoduje ředitel ZŠ, do které bylo dítě zapsáno. K žádosti je nutné přiložit odborná vyjádření. Ve školním roce 2009/2010 je požadováno dle příslušné vyhlášky doložení o vyšetření dítěte v pedagogicko-

psychologické poradně nebo potvrzení dětského lékaře. Pediatr se podílí na diagnostice školní nezralosti po stránce fyzické.

Christian Marquardt říká: „Možná je to i tím, že naše výzkumné metody do určité míry protirečí zavedeným pedagogickým postupům. Stavíme na individualitě každého dítěte, ale běžný proces výuky psaní je striktně předepsaný, nutíme žáky vzorně kopírovat danou formu písma. Učitelé naši pomoc vítají, protože se s problémy žáků s psaním denně setkávají, chtějí jim pomoci a nevědí jak.“

[http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=820&PHPSESSID=fbaea134c6a58eae7653236d57b79ffd]

1.1 Termín školní zralost, školní připravenost a školní způsobilost

Školní zralost vyjadřuje úroveň biologické, psychické a sociální vyzrálosti osobnosti dítěte, která mu umožňuje optimální zapojení do vyučování. Vedle pojmu školní zralost se používá pojem školní způsobilost a školní připravenost. Na vztah k vnějším, společenským činitelům procesu učení upozorňujeme termínem „školní připravenost“. U koncentrace pozornosti jsou například popisnější znaky „zralosti“, u rozvoje slovní zásoby pozorujeme více znaků „připravenosti“. V mnoha případech však dochází k prolínání faktorů.

„Školní připravenost považujeme za historicky se vyvíjející charakteristiku, ovlivněnou měnící se koncepcí výchovně-vzdělávací praxe. Je tedy nutné uvažovat o připravenosti dítěte pro konkrétní školní systém. Jde zároveň o charakteristiku komplexní, která zahrnuje stupeň biologického a psychického vývoje dítěte, sociální a výchovné vlivy i požadavky školy. Obecně se předpokládá, že každá ze složek školní připravenosti musí dosáhnout určité prahové úrovně, má-li být dítě ve škole úspěšné. V nich jsou vlastně vyjádřeny požadavky školy na rozvoj jednotlivých dispozičních struktur žáka i požadavky na jejich diagnostiku.“ [KOLLÁRIKOVÁ, PUPALA, 2001, s. 220-221]

2 Přehled pojmů souvisejících s motorikou a grafomotorikou

Motorika je celková pohybová schopnost organismu. Skládá se z pohybů, které nelze ovládat vůlí (reflexních), pohybů volných i pohybů vyjadřujících emoční stavy

(expresivních). Zahrnuje též činnosti označované jako grafomotorika a psychomotorika [PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2009, s. 159]. Při pedagogické diagnostice často rozlišujeme tzv. hrubou a jemnou motoriku. **Hrubá motorika** je schopnost koordinovaně používat tělo. Nedostatky v této oblasti se projevují u dítěte nešikovností, neobratností, nekoordinovaností pohybů, kdy je narušena jejich souhra [http://www.rodina.cz/clanek1657.htm]. **Jemná motorika** v sobě zahrnuje jemné svaly mluvidel, okohybné svaly, jemné svaly ruky. Je schopností, která umožňuje provádět přiměřený prostorový odhad a dobře koordinovat pohyby rukou, je závislá na zrakovém vyhodnocení situace.

Během vývoje jedince je manuální zručnost rozvíjena běžnými činnostmi např. sebeobsluhou. V případě neobratnosti ruky nastávají problémy i v jiných pracovních činnostech. Děti s nedostatkem v této oblasti se často vyhýbají kreslení, kresba je na nižší úrovni a také podávají horší výkony ve škole. Neuvolněná ruka ovlivňuje výkony nejen při psaní, ale i při čtení, výtvarné a tělesné výchově... V praxi pozorujeme úzké propojení hrubé a jemné motoriky a často je vhodné podpořit v nápravě obě tyto složky. Na celkové pohybové schopnosti organismu se podílejí činnosti senzomotorické a grafomotorické. „**Grafomotorika** je soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní. Samotné psaní není pouze záležitostí ruky, ale je řízeno psychikou a často může být grafomotorika nápomocná i v diagnostice psychických stavů.“ [Srv. [PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2009, s. 85] „**Senzomotorika** je soubor schopností a dovedností pro činnosti, které jsou náročné na spojení smyslového vnímání a pohybů. Tuto úroveň je možné různě hodnotit.“ [PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2009, s. 261] **Lateralita** je pojmem k určení dominance. Vyjadřuje přednostní užívání jednoho z párových orgánů pohybového nebo smyslového ústrojí. Výsledkem vyšetření bývá DxQ udávaný v procentech - 0 – 49 % pro leváctví, 51 – 100 % pro praváctví, 50 % pro ambidextrii (nevyhraněnost). Ambidextrie může být důvodem k zvážení odkladu školní docházky. U většiny dětí i dospělých bývá jedna ruka šikovnější, tu nazýváme dominantní. Je-li souhlasná dominance ruky a oka, pak jde o vyhraněnou dominanci, což je výhodnější. Když je např. dominantní pravá ruka a levé oko, jde o tzv. zkříženou lateralitu. Nevyhraněnou lateralitou je, že dítě používá obě ruce stejně. Lateralita ruky a oka je tedy pro psaní velice důležitá. Leváky rozhodně nepřeúčujeme na psaní pravou rukou! V minulosti vedla fenotypická lateralita k častým neurotickým poruchám i k možnému celkovému zpomalení duševního vývoje!

„**Dysgrafie** je porucha psaní, která postihuje grafickou stránku písemného projevu, tedy čitelnost a úpravu.“ [MLČÁKOVÁ, 2009, s. 77] U dětí se projevuje

obtížemi v osvojování písemného projevu, jeho formální neobratností. Někdy bývá spojena s dyslexií. „**Dyslexie** je podmíněna poruchami v základních poznávacích schopnostech. Projevuje se obtížemi při čtení, přestože se dítěti dostává běžného výukového postupu, má přiměřenou inteligenci a sociokulturně podnětné prostředí. Souhrnná označení skupin poruch týkající se této oblasti jsou zařazována pod **specifické vývojové poruchy učení**. Mimo dysgrafie a dyslexie se do této skupiny řadí i dysortografie, dyspraxie, dyskalkulie, dysmúzie, dyspinxie. **Dysortografie** se projevuje zaměňováním písmen či slabik, jejich přidáváním nebo vynecháváním, je poruchou pravopisu dítěte.“ [PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2009, s. 62]

2.1 Grafomotorický vývoj dítěte před nástupem do základní školy

Pozorováním vývoje dítěte zjišťujeme, jak je motoricky vybaveno, jaké podněty mu můžeme poskytovat pro jeho optimální rozvoj. Pohyb je základní biologickou potřebou dítěte. Ultrazvukovým vyšetřením je možné prokázat pohyby plodu už ve druhém měsíci těhotenství. Plod může již v tomto období hýbat rukama, na kterých jsou již vytvořeny články prstů. Motorika novorozence má reflexní základ. Novorozenec je vybaven tzv. uchopovacím reflexem. Po většinu času má ruce sevřené v pěst, jakmile je mu nabídnut prst, pevně jej sevře. Při doteku na hřbetu ruky se dlaň novorozence rozevře, při úleku (např. hluku) roztáhne prsty. Od dvou do čtyř měsíců jde o náhodné uchopování předmětů. Od čtvrtého měsíce se u kojence rozvíjí velká škála dovedností, při kterých se učí lépe ovládat své tělo. Do šestého měsíce začíná dítě používat radiálně-palmární (dlaňový) úchop. Pro budoucí psaní je vývojově důležitá fáze lezení. Vytváří se hluboký stabilizační systém a lezení je důležité i pro koordinaci čtyř končetin. Pro kreslení i psaní jsou prioritní pohyby velkých kloubů. Ovládání kloubů a svalů horní končetiny je postupné, dítě se učí ovládat nejdříve ramenní kloub, poté loketní kloub, dalším stupněm je pak ovládnutí zápěstí.

Kolem jednoho roku je již možné pozorovat jemný pinzetový úchop a izolované používání ukazováčku. Svaly, které mají vliv na jemnou motoriku se vyvíjejí dlouhodobě. Před druhým rokem začíná řízení pohybu tak, že dítěti umožňuje např. začít používat lžíci. Ve dvou letech začíná dítě brát předměty do prstů. „Začátky dětského grafického projevu jsou spojeny s radostí z pohybu ruky po papíru a z nakreslených čar, které zanechává barvička [LIPNICKÁ, 2007, s. 6]. Dovníř otočeným příčným úchopem dochází k zaznamenávání barevné stopy pomocí čmárání,

které nejdříve vede k tzv. **bezobsažné čáranici**. „Pro děti batolícího věku je pohyb spojený se čmáráním zajímavý sám o sobě, často víc, než jeho výsledek. Dítě se svým výtvořem dále nezabývá.“ [VÁGNEROVÁ, 2000, s. 109] Dle Vágnerové se jedná o **presymbolickou, senzomotorickou vývojovou fázi**. V období tří let se prohlubuje koordinovanost, jemnost i rozmanitost forem a vzniká **obsažná čáranice**. Od třetího do poloviny pátého roku je příčný úchop podpořen nataženým ukazovákem. Při kresbě začínají být patrné pravidelné, kontinuální pohyby umožňující kreslit klikaté čáry a kruhy, korektury a linie jsou diferencovanější, pohyb se může cíleně opakovaně soustřeďovat k určitému bodu. Jsou patrné vědomé změny směru při pohybu pastelů, vzniká **znaková kresba**. Období sekundárního symbolického zpracování nazývá Vágnerová **fází přechodu na symbolickou úroveň** [VÁGNEROVÁ, 2000, s. 109]. Do pátého roku věku je pak patrná smysluplná kresba hlavonožce. Už v tomto období můžeme pozorovat navození správného úchopu a případná fixace chybného úchopu může vést k pozdějšímu nesnadnému řešení problému. V období kolem nástupu do školy má dítě kreslit správným - špetkovým úchopem [LOOSEOVÁ, PIEKERTOVÁ, DIENEROVÁ, 2001, s. 58-63]. Období od tří do šesti let je dle Přinosilové **spontánním realismem**. **Fází primárního symbolického vyjádření** vysvětluje Vágnerová: „Dítě dovede uskutečnit úmysl kresbou, něco konkrétního zobrazit.“ [VÁGNEROVÁ, 2000, s. 109]. **Předkaligrafické období** – je obdobím, kdy se dítě orientuje na ploše, poznává tvary písmen. V období kolem nástupu do první třídy považujeme dětskou kresbu za výraz **smyslově myšlenkové analýzy**, v základní škole se pak analytická schopnost prohlubuje další abstrakcí. Volná kresba pokračuje v dalších neukončených vývojových možnostech. V období do jedenácti let je reprezentována **střízlivým realismem** (viz. Příloha č. I). Do 12. roku je plynulost a rychlost psaní koordinována, nastupuje **období kaligrafické**.

„Zrání CNS pozitivně ovlivňuje lateralizaci ruky, rozvoj motorické i senzomotorické koordinace a manuální zručnosti. Nešikovnost je v počátcích školní výuky rizikovým faktorem.“ [VÁGNEROVÁ, 2000, s. 137]

V předškolním období je důležité poskytovat dětem dostatek vhodných podnětů respektujících individuální zvláštnosti, potřeby a schopnosti dětí i formy náprav. Stimulace těchto dovedností pomocí různých cviků napomáhá rozvoji funkcí, které umožňují nácvik psaní ve škole. Poškození funkce hrubé i jemné motoriky způsobuje největší obtíže v hybné symptomatologii dětí. Podkladem pro rozvoj psaní je dobrá grafomotorika. U dětí pozorujeme různé stupně rozvoje grafomotorických dovedností. Je důležité, aby rodiče při podezření na grafomotorickou poruchu vyhledali odborníka

a nechali provést u dítěte odborné vyšetření. „Ohlídat správné držení pera by měly paní učitelky nejen při samotné výuce psaní, ale už v mateřské škole.“

[http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=820&PHPSESSID=fbaea134c6a58eae7653236d57b79ffd]

2.2 Diagnostika obtíží dysgrafického charakteru

„Z psychologického a pedagogického pohledu má kresba velký význam pro vývojovou diagnostiku, diferenciální diagnostiku, diagnostiku osobnosti. Je nenásilnou cestou k dítěti, prostředkem k navázání kontaktu, uvolnění atmosféry, k poznání dítěte a k terapeutické intervenci.“ [BEDNÁŘOVÁ, 2006, s. 6]

Kresba se používá při posouzení vývojové úrovně dítěte. V pedagogicko-psychologických poradnách často zadávají kresbu postavy či stromu. Hodnotí se detaily, propracovanost, vyspělost. Předškolní dítě by mělo být schopno zobrazovat figurální kresbu, správně napodobit geometrické tvary, mělo by se umět podepsat, nakreslit čáru, kruh, šneka, horní a dolní oblouček, vlnovku, horní a dolní smyčku, geometrické tvary, kombinované čáry apod.

Při šestileté prohlídce provádí **lékař** diagnostiku dítěte z medicínského pohledu. Jelikož většinou zná dítě od narození, může zachytit velice brzy možná rizika a doporučit další, např. **neurologické** vyšetření i vhodnou terapii. Pomocí lékařského vyšetření získáme obecné charakteristiky motoriky, včetně jemné motoriky. Často se na doporučení učitelky mateřské školy provádí vyšetření z hlediska **psychologického**. Jde o kompletní vyšetření zahrnující škálu testů a pozorování. **Pedagogicko psychologické poradny** vyšetřují děti např. pomocí Orientačního testu školní zralosti. Ve vyjádření pak doporučují formy náprav a pro reedukaci jsou nápomocni odborní **terapeuté**. **Dobře se v tomto ohledu zapojují i SPC.** Zkušený odborník se bude opírat o pozorování dítěte v mnoha oblastech. Sleduje, jak dítě sedí, jak drží psací náčiní, jak rychle píše, jaká je velikost a tvar psaného, jak jsou znaky čitelné. Sleduje i plynulost, s jakou dítě tahy provádí, tlak na podložku, směrovost, přesnost ve vztahu k lince, rychlost vybavování, uspořádání na ploše. Tato pozorování a rozborů prací přinášejí množství poznatků, které jsou důležité pro vyhodnocení situace a hledání vhodné nápravy.

Naše přední odbornice v oblasti grafomotorické nápravy Paed.Dr. Yveta Heyrovská na svých přednáškách poukazuje na důležitost symptomatologie vývoje

jedince. V nápravě je důležité přihlídnout, zda se jedná o zdravého jedince s problémem v grafomotorické oblasti, nebo o jedince, u kterého jsou obtíže grafomotoriky přidruženy k dalším problémům. Na rozdíl od první skupiny, kde se můžeme řešení věnovat ihned, je třeba v případech rizikových skupin řešit situaci komplexně. Diagnostika vážnějších poruch a postižení je záležitostí spolupráce odborníků.

Posouzení úrovně grafomotorických a vizuomotorických schopností a dovedností dle Bednářové:

„Obsahové hledisko kresby:

- bohatost
- obsahová pročleněnost
- námětová různorodost

Formální hledisko kresby:

- vedení čáry
- plynulost čáry
- jistota
- přesnost
- návaznost
- kreslení podle předlohy

Ne vždy je obsah a provedení v jednotě.“

[Bednářová, 2006, s. 7]

Test Artura Kerna upravil J. Jirásek a je využíván odborníky k vyšetření školní zralosti.

- kresba lidské postavy
- napodobení psacího písma
- obkreslení deseti teček uspořádaných do tvaru

(viz. Příloha č. II)

Röszerův grafický prognostický test

V tomto testu mají žáci za úkol nakreslit podle předlohy zuby pily podle vzoru, který předepíše učitel. Výsledné práce slouží k rozřazení žáků do tří skupin, což dává možnost optimalizace individuálního tempa a možnou podporu.

3 Dispozice dítěte jako faktor ovlivňující úroveň dětské kresby.

Faktory, které ovlivňují úroveň dětské kresby, můžeme rozdělit do dvou základních kategorií. První kategorií jsou **dispozice dítěte**, druhou kategorií je **prostředí**, ve kterém dítě tvoří.

Dle Bednářové je dětská kresba ovlivněna těmito faktory: mentální vyspělostí, motorikou, lateralitou, zrakovým vnímáním, pamětí, pozorností a schopností představivosti a reprodukce [BEDNÁŘOVÁ, ŠMARDOVÁ, 2007, s. 10].

Jako rizikové uvádí Bednářová tyto skupiny dětí:

- děti se smyslovým postižením
- děti s pohybovým postižením, s jinými neurologickými diagnózami
- děti s hyperkinetickou poruchou (ADHD)
- děti s nevýhodným typem lateralit
- děti s psychiatrickými diagnózami
- děti s mentální retardací
- děti s poruchou autistického spektra

[BEDNÁŘOVÁ, ŠMARDOVÁ, 2007, s. 36]

V současné době se opouští primární hledisko krasopisu a je dáván důraz na **automatizaci pohybu**. Odborník na senzomotoriku Dr. Christian Marquart se zabývá výzkumem motorických základů psaní a ve svém výzkumném projevu došel k těmto výsledkům:

- „Většina dětí, které jdou do školy, si již osvojila motorické dovednosti potřebné k tomu, aby se naučily plynule psát.“
- „Všechny děti mají motorické dovednosti důležité pro psaní - musíme jen překlenout vzdálenost mezi kreslením a psaním.“

„Pohyby zkušených pisatelů jsou charakterizovány plynulým rytmem a velkým dílem opakovanou přesností. Pohyby jsou plynulejší a vyžadují méně času i úsilí. Děti kopírují a snaží se písmena přesně napodobit. Píší sice čitelně, ale křečovitě. Časté opakování určité formy vtiskne pohybový vzor, dokud nemůže být pohyb veden automaticky.“ [www.scienceandmotion.com]

Dr. Christian Marquart ve své studii dokládá, že soustředění na tvary písmen má vliv na automatizaci psaní. Rozděluje motorické učení na tyto fáze:

- Naučené pohyby jsou individualizované.
- Motorické učení je optimalizace dynamiky pohybu.

- Automatizované pohyby jsou kontrolovány rytmem a tempem.

Horní končetina má tedy být v takové automatické souhře, aby dítěti bylo umožněno soustředit pozornost na tvarové prvky.

Spolu se svým týmem vyvinul Dr. Marquart počítačový program, který dokáže analyzovat motorické dovednosti v průběhu psaní. Pomocí parametrů, které jsou touto metodou zpracovávány, je možné zjistit důvod křečovitěho psaní. Závěrem výzkumu dodává: „Rukopis je více než psaní písmen, rukopis je rytmus, melodie, souhra, intuice, osobnost, nálada, umění...“ [www.scienceandmotion.com]

Na výkon dítěte působí **motivace a vhodná doba pro grafomotorický projev**. Dítě nesmí být při kreslení přetěžováno. V případě, že dítě kreslí nepřiměřeně dlouhou dobu, projevuje se únava, klesá soustředění dítěte a tlak na podložku se může zvyšovat. Atmosféra, která výkon provází, ovlivňuje zájem dětí, psychickou pohodu i tvořivé možnosti. V předškolním období mají činnosti především podporovat prožitek dítěte a jeho seberealizaci.

4 Prostředí a materiálně technické podmínky jako faktor v rozvíjení grafomotoriky

Prostředí, které dítě obklopuje, má značný vliv na grafomotorický rozvoj jedince. Podnětné prostředí s možností vhodného rozvíjení grafomotoriky chápeme jako optimální cestu pro rozvoj dítěte i prevenci nevhodných návyků. Z tohoto pohledu je nejčastěji zdůrazňována hygiena psaní. Sbírka zákonů určuje tyto podmínky ve své vyhlášce č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. Sbírka zákonů 343 ze dne 25. září 2009 mění předchozí vyhlášku.

K hygieně psaní patří dle Mlčákové tyto faktory:

- správné sezení a držení těla při psaní
- správný úchop tužky
- natočení psací podložky, papíru, sešitu
- osvětlení psací plochy
- doba, kdy dítě píše
- vytváření radostné pracovní atmosféry

[MLČÁKOVÁ, 2009, s. 53]

Ergonomie je vědní obor zabývající se studiem vztahů mezi člověkem a technickými systémy, které člověk vytváří. Výsledky zkoumání jsou například podnětem pro výrobce židlí a stolů, procesu psaní v posledních letech využívají i firmy vyrábějící vhodnější psací potřeby. Ergonomické psací potřeby mají zóny s vytvarováním pro postavení prstů a podporují uvolněnou pozici ruky, svým provedením nesvádějí k nesprávnému držení, které přináší únavu nebo způsobuje křeče v ruce. Ředitel Institutu ergonomiky z Technické univerzity v Darmstadtu profesor Dr. Ralph Bruder uvádí: Použitím vhodných psacích pomůcek lze v dětství ještě stále ovlivnit psací návyky. Je důležité, aby tužka navrhovaná pro začátečníky byla kompatibilní s vlastnostmi, schopnostmi a zručností dětí.

[<http://www.stabilo.com/pages-com/ergonomics/top-scores-from-professionals.php>]

Nesprávný, dlouhodobý **sed** vede k svalové dysbalanci pocházející z přetížení a ochabování svalových vláken. Na spasmus v ruce při psaní má sekundárně vliv špatné držení těla. Pokud dítě sedí správně, předejde únavě, bolestem zad i ruky, lépe se na psaní koncentruje. Dobré držení těla zlepšuje i krevní oběh v rukou. Při nesprávném sezení se dýchání daleko více odehrává v hrudní části, svaly upínající se na krční páteř jsou tak přetíženy, následně mohou vznikat bolesti. Vzhledem k rizikům, která ze špatného sezení vyplývají, je tedy opravdu dobré správné sezení dodržovat a předcházet civilizačním chorobám (viz. Příloha č. III).

Dítě potřebuje udržet správný sed pro grafomotorický výkon dostatečně dlouho. Z hlediska materiálního je podmínkou správně zvolená židle a výška pracovní plochy. Dítě má sedět na celém sedadle vzpřímeně, váha těla spočívá na hrbolech kostí sedacích. Zpevněné břicho a zdvižený hrudník mají pomoci protahovat páteř i s hlavou v prodloužené ose těla, brada má být zasunutá. Dolní část zad by měla být vždy podepřena do ideálního zakřivení páteře. Tvar zádové opěrky musí být anatomický s podporou bederní páteře. Výška opěradla má dosahovat oblasti dolního úhlu lopatek. Výška pracovní plochy má svírat pravý úhel v loketních kloubech. Je také vhodné, aby pracovní plocha byla zakončena oblou hranou. Předloktí má být položeno lehce na stole s lokty mírně od trupu. Psací náčiní má ve svém zakončení směřovat k rameni příslušné ruky. Nohy mají při správném sedu lehce spočívat celou plochou chodidel na podlaze a neměly by být překříženy. Úhel v kolenou by měl být devadesát stupňů. Dynamické sezení podporuje změny pozic těla, pozitivně a efektivně ovlivňuje pracovní výkon [PENC, 1979, s. 3-7].

Správné sezení a **úchop** psacího náčiní je nutné dětem často připomínat. „Dítě má držet psací náčiní špetkovým úchopem s lehkostí, dva až tři centimetry nad hrotem.

Tužka leží na posledním článku prostředníku, seshora ji přidržuje bříško palce a ukazováku. Ruka a prsty jsou uvolněny, nesvírají tužku křečovitě, ukazovák není prohnutý.“ [BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. 2007, s. 50] „Nadměrný přítlak na podložku při psaní považujeme za významný grafomotorický problém, který může značně komplikovat rozvoj psaní školního začátečníka.“ [MLČÁKOVÁ, 2009, s. 29] V případě, že dítě zvládne úchop, může soustředit více svou pozornost na obsah (viz. Příloha č. IV).

„Velice důležité je samotné postavení ruky při psaní. Směr horního konce tužky směřuje do oblasti mezi ramenem a loktem. Správné postavení ruky při psaní usnadní naklonění pracovního listu, sešitu.“ [BEDNÁŘOVÁ, ŠMARDOVÁ, 2007, s. 54] U leváků musíme dbát na dobré držení tužky a sklon sešitu.

V současné době jsou na našem trhu psací potřeby podporující uvolněnou pozici ruky. Doporučován je Triple program - trojhranné provedení psacích potřeb, popř. nasunovací násadky. Specifika laterality jsou řešena dvěma druhy úchopů psacích potřeb, rozdílný úchop mají pera pro praváky a leváky. „Základem je dát dětem do ruky od samého začátku kvalitní psaní náčiní – trojhranný program tužek a pastelek, ergonomické pero. U trojhranného programu je třeba ohlídat velikost hrany, která se s věkem dítěte zmenšuje. Obecně platí, že mladší děti začínají obvykle na hraně 12 – 14 mm, předškolákům a prvňáčkům vyhovuje 9 mm, starším dětem už můžeme nabídnout i 7 mm. Vždy je však nutné respektovat individuální potřeby dítěte. Učitelé i rodiče by měli dbát na to, aby stopa pera po papíře lehce klouzala. Příliš tvrdý hrot nutí dítě na pero přitlačit, ruka se dostává do křeče, brzy se unaví. Nehledě k tomu, že neurovnané písmo se po nějaké době stane návykem, kterého se dítě jen těžko zbavuje.“ [http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=820&PHPSESSID=fbaea134c6a58eae7653236d57b79ffd]

Z hlediska tvaru nejsou vhodné čtverhranné křídly a silné fixy, které mohou vést k dlaňovému úchopu. Krátké pastely (často používané voskové) nepřesahující kožní záhyb mezi ukazovákem a palcem neumožňují správná držení.

Mezi nesprávné úchopy patří: smyčcový, pěstičkový, vařečkový, hrstičkový, drápovitý, někdy uváděný jako hákovitý (viz. Příloha č. V).

Vliv na psaní má i **natočení psací podložky**. U praváků je doporučován sklon pravého horního rohu psací podložky směrem nahoru, sklon písma se připouští v rozmezí 60-90°. Za nejvhodnější je považován sklon písma 75°. U leváků je doporučován sklon pravého horního rohu směrem dolů, nebo podložku nenatáčet. Dítěti

má být nechána možnost určit si sklon tak, jak mu vyhovuje [MLČÁKOVÁ, 2009, s. 27].

Nejvhodnějším **osvětlením plochy** pro výtvarný projev a psaní je dostatečné denní světlo, které má dle zmíněné vyhlášky přicházet u praváků z levé strany, a u leváků ze strany pravé. Množství umělého světla je dáno taktéž hygienickou normou.

5 Prevence grafomotorických obtíží

Grafomotorický projev je souborem bio-psycho-sociálních faktorů. Formy podpory a rozvíjení grafomotorických dovedností mají zahrnovat všechny zmíněné faktory. Podněcováním formální stránky grafomotorického projevu následně podpoříme větší soustředění na stránku obsahovou.

Podle Lipnické mají hry z hlediska grafomotoriky :

- utvářet správné grafomotorické dovednosti a návyky
- formovat pozitivní postoje a vztah ke čtení a psaní
- upevňovat počáteční vědomosti a zkušenosti se zvládáním těchto procesů

[LIPNICKÁ, 2007, s. 9]

Při prevenci grafomotorických obtíží musíme přihlédnout k individualitě dítěte, k dispozicím dítěte a jeho věku přiměřeným dovednostem. „Při učební strategii se snažíme o to, abychom edukační proces co nejvíce přizpůsobili individualitě dítěte. K tomu je ovšem potřeba, aby měl pedagog jednak dostatečný přehled o metodách, zásobu metod, které umí praktikovat a přizpůsobit věku, mentální úrovni a schopnostem dítěte. Na druhou stranu ale můžeme rozšiřovat škálu podpůrných činností, o kterých víme, že dítě aktivizují“ [SVOBODOVÁ, 1998, s. 23].

5.1 Grafomotorická cvičení v MŠ

Nácvik psaní a jeho výuka má svůj historický vývoj. Základní grafické elementy - **tvarové prvky** - spolu s rozboru psacího pohybu mají význam pro provádění specifických grafomotorických cvičení pro přípravu dítěte na psaní. Během posledních dvaceti let došlo k velkému rozvíjení poznatků o nápravě grafomotorických dovedností, věnovali se mu odborníci u nás i v zahraničí. Odborná literatura zpracovává teoretické

otázky problematiky i praktické návody, jak dětem pomoci. Postupně se poznatky začaly šířit i do pedagogické praxe. Postupy a koncepce se shodují v mnoha základních bodech, které můžeme rozdělit na:

- rozvíjení vnímání, rozlišovacích schopností, paměti, představivosti, rytmického cítění, cvičení pohybu očí.
- rozvoj kloubní pohyblivosti a grafomotorické zručnosti
- hygienu kreslení

Rozvíjení vnímání, paměti, představivosti, rozlišovacích schopností má být vedeno převážně hrou, která je základní činností dítěte. Taktilně-kinestetické vnímání a prostorová orientace v propojení se zrakovým vnímáním umožňují dítěti rozvíjet různé didaktické aktivity. Například Lipnická ve svém preventivním podpůrném programu zařazuje taktilně-kinestetická vnímání a prostorovou orientaci v každé motivované lekci. V tematickém bloku zařazuje aktivity pro rozvíjení sluchového a zrakového vnímání, řeči, grafomotorické aktivity, s využitím pracovních listů. Uvádí celkem 23 námětových didaktických aktivit, které vytyčují cíle lekcí i navození tématu (viz. Příloha č. VI).

Looseová, Piekertová, Dienerová uvádějí cvičení k rozvíjení schopností předcházejících psaní motivované Příběhy Franty Nosáče a jeho přátel [LOOSEOVÁ, 2001].

Velkou šíři námětových her pro rozvíjení jemné i hrubé motoriky, psychomotoriky, koordinaci pohybů, orientaci v prostoru, rovnováhy i stimulaci tělesného schéma uvádí publikace Cvičení pro rozvoj psychomotoriky [SZABOVÁ, 1999].

Také rytimizací her se zabývá řada publikací a metodik. Rodiče mohou získat potřebné náměty například v knize Dobrý start do školy [ANDERSONOVÁ, 1994]. Šíři rytmických cvičení pro učitelky uvádí metodika Hudba, pohyb, kresba, slovo [JASANOVÁ, 1990]. „Rytimizací se zlepšuje plynulost a koordinace pohybů, tedy i pohybů, které dítě vykonává při psaní. Průvodcem při všech činnostech budiž nám tedy rytmus.“ [SVOBODOVÁ, 1998, s. 25].

Prakticky jsem se setkala v mateřských školách s využíváním „Metodiky rozvoje grafomotoriky a počátečního psaní“ [SVOBODOVÁ, 2001], „Rozvíjením grafomotoriky“ [BEDNÁŘOVÁ, 2006] a programem „Nebojte se psaní“ [HEYROVSKÁ, 1994].

5.1.1 Rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí do čtyř let věku

Ve chvíli, kdy dítě začíná být fascinováno grafickou stopou, kterou zanechává, je vedeno přirozenou touhou a činností pro toto zaznamenávání rádo ve svém okolí vyhledává. Hry s pískem jsou od pradávna vyhledávanou činností dětí a dávají možnost nejen manipulace, experimentace, vyjádření fantazie a tvořivosti, ale následně rozvíjejí i motoriku a souhru svalových partií. Některé MŠ využívají pro hry s pískem i speciální pomůcku - tzv. pískovničky. Grafomotorický projev vychází z motoriky celého těla. Pro rozvíjení motorických funkcí je důležitý dostatek podnětů. Mačkání papíru, vytrhávání papíru, modelování, konstrukce ze stavebnic, vkládání tvarů do osnov, navlékání větších korálů. V tomto období je vhodné, aby děti malovaly a kreslily ve stoje, popř. v kleku, a to na velké plochy. Mnohdy dítě k nelibosti rodičů spontánně počárá zeď, nábytek, podlahu... K uvolňování horní končetiny nejlépe dochází při malování na kolmé stěně, ve stoje s přiměřenou výškou stolu, v kleku na zemi. Vhodné jsou různé druhy tabulí ve svislé i šikmé poloze nebo stojany s archy papíru. Velikost plochy má odpovídat rozsahu dětské paže, čím je dítě menší, tím větší plochu pro kresbu potřebuje. Tuha má mít dostatek pigmentu tak, aby pastel zanechával zřetelnou stopu a nenutil dítě příliš tlačit. Pro nejmenší děti jsou vhodnou pomůckou grafomotorické kreslicí kuličky SES, které umožňují sevření v celé dlani, dlaňové štětce, kulaté křídly, silnější trojhranné pastely. Trojhranná uchopovací zóna (tzv. trojhranný program) vede děti ke správnému držení u leváků i praváků. Oblíbeným výtvarným materiálem jsou prstové barvy. Jsou využívány i pomůcky, které umožňují otiskávání, např. houbičky, razidla, přírodniny...atp. Při kresbě je dobré využívat rytmizace a říkadel, zvláště pomocí etud. Propojení pohybu a řeči hraje významnou roli při rozvíjení řečových schopností dětí.

5.1.2 Rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí od čtyř do šesti let věku

Tak, jak postupně dochází ke zdokonalování a souhře pohybů, rozšiřují se i možnosti pro rozvíjení grafomotoriky dětí. Psací pohyb vychází nejprve od ramenního kloubu ke kloubu loketnímu až k zápěstí, s participací prstů. Stále má převažovat kresba ve stoje, při sedu je kladen velký důraz na správnou výšku židle a stolu. V období po zápisu do školy by dítě mělo optimálně koordinovat jemné pohyby ruky. Postupně se zmenšuje velikost papíru, v období před nástupem do školy na velikost listu A4. Rozšiřují se možnosti v používání štětců (nejlépe s trojhranným úchopem), fixů,

pastelů, špejlí, atp. Modelování posiluje vývoj svalů prstů a v tomto období je rozšířeno i o keramickou hlínu aj. tvarovací hmoty. Modelováním dochází k potřebnému procvičování koordinace oka a ruky, jemné motoriky, hmatu i prostorového vnímání. Pro rozvoj jemné motoriky má velký význam stříhání. Rozsah stříhání je optimální při používání palce a prostředníku v tvarovém držadle nůžek. Děti často při nácviu stříhání používají palec a ukazovák, což je mnohem namáhavější. Pro leváky jsou vhodné nůžky určené této skupině dětí. Vývoj jemné motoriky a zvláště souhry prstů, je patrný při nácviu vázání kličky, navlékání menších korálků, skládání drobné mozaiky...

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Motto: „Kdo a jakým způsobem může pomoci, včas poradit rodině tak, aby se nepromeškal vzácný čas, doba, ve které funkční ruka pomáhá dítěti v samostatném získávání zkušeností, podněcuje rozvoj myšlení a řeči a umožňuje tak pronikání dítěte do širších sociálních vztahů?“ [SVOBODOVÁ, 1998, s. 5]

6 Cíle a úkoly praktické části

Cílem této bakalářské práce je ověření využitelnosti uceleného tréninkového programu „Nebojte se psaní“ Paed.Dr. Yvety Heyrovské v praxi. v mateřské škole, jako systematické podpory školní připravenosti. Úkolem druhé části bakalářské práce je realizace předškolní přípravy v mateřské škole, zaměřené na rozvoj grafomotorických dovedností dítěte.

7 Úloha mateřské školy v přípravě na školní docházku

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu, která je sama o sobě nezastupitelná. Na zdůvodněné místo předškolní výchovy v pedagogickém systému upozorňoval v Informatoriu školy mateřské již J. A. Komenský. Příprava dětí na školu je stěžejním úkolem rodičů. Z jedné strany je jejich pohled na svého potomka subjektivně zkreslen, na straně druhé mohou využít kompetentních odborníků při řešení pochybností a mají k dispozici i množství příruček, knih, pracovních sešitů... Případným neúspěchům na počátku vzdělávací dráhy některých dětí má také předcházet zřizování přípravných tříd. Cílem přípravných tříd je systematická příprava dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu. Mateřská škola je zařízení, které vytváří a realizuje podmínky pro optimální přechod dítěte do základní školy s důrazem na jeho zdravý vývoj. Mateřská škola tedy může prostřednictvím metodického vedení, vhodných pomůcek a materiálů značně ovlivnit psychomotorický vývoj dětí. Připravit dítě na školu je náročná a odpovědná práce, na které se podílí jak rodina, tak předškolní zařízení.

8 Charakteristika zařízení, ve kterém realizace probíhala

Cíl bakalářské práce byl realizován v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372, 256 01 Benešov. Mateřská škola je od 1.1.2003 součástí právního subjektu. Je umístěna uprostřed města, v jeho historickém centru. Mateřskou školou prošlo již několik generací a je v povědomí regionu, jedná se o nejstarší mateřskou školou v Benešově s bohatou tradicí.

V tomto zařízení jsou celkem tři věkově homogenní třídy s celkovou kapacitou 64 dětí. První třídu navštěvuje devatenáct nejmladších dětí, ve druhé třídě je 21 dětí čtyřletých až pětiletých, třetí třída je určena 24 dětem, které půjdou v tomto školním roce k zápisu do první třídy, z toho dvě děti mají odklad školní docházky.

9 Realizace projektu prevence grafomotorických obtíží v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372

V září roku 2009 jsme v naší MŠ začali pracovat podle nového ŠVP PV. V souladu s novou vizí realizujeme specifickou koncepci založenou na jedinečnosti naší MŠ ve městě z hlediska společného zařízení - provázané, prostupné a funkční spolupráci se ZŠ. Snažíme se nabídnout rodičům i jejich dětem optimální přechod do základní školy. Jelikož usilujeme o nadstandardní nabídku aktivit pro děti v oblasti estetické, výtvarné a hudební, postupně vybavujeme mateřskou školu tak, aby byla zajištěna prevence grafomotorických obtíží od nejmenších dětí po děti, které budou nastupovat do první třídy. Z tohoto důvodu jsme připravili preventivní program k eliminaci problémů souvisejících s přestupem do ZŠ, který se snažíme realizovat. Projekt má několik vytyčených prováděcích cílů. Jedním z těchto cílů je i vytváření kvalitních podmínek pro rozvíjení motoriky dětí. V oblasti grafomotoriky byly vytyčeny tyto cíle:

- vytváření podmínek pro rozvíjení motorických dovedností dětí
- odborná pedagogická diagnostika se zázemím portfolia
- diagnostika grafomotorických dovedností
- praktická cílená prevence grafomotorických obtíží
- realizace kurzu grafomotorické nápravy pomocí skupinové i individuální metody jako nadstandardní aktivity v MŠ

V červnu 2009 jsem se obrátila na naši přední odbornici Paed.Dr. Yvetu Heyrovskou, konzultovala jsem s ní některé otázky rozvíjení grafomotorických dovedností a možnosti náprav. Poskytla mi velice cenné informace pro připravovanou koncepci preventivního programu i její realizaci.

Již v připravovaném společném preventivním projektu jsme se s ředitelem našeho zařízení domluvili na spolupráci při řešení problematiky. K zápisu do základní školy přicházejí i děti, které vůbec mateřskou školu nenavštěvovaly nebo přestupují

z jiné mateřské školy. Jelikož jsme se v našem společném zařízení MŠ a ZŠ zaměřili na preventivní opatření, která chceme řešit komplexně a provázaně, soustředili jsme zájem o grafomotoriku také při zápisu do prvních tříd ZŠ Na Karlově. Zaměřili jsme se tedy na to, aby absolvování kurzu grafomotorické nápravy bylo umožněno nejen dětem z naší MŠ. Součástí aktivit, které byly při zápisu realizovány formou pohádkové hry, jsme sledovali grafomotorický projev dětí. V několika případech jsme poskytli informace k problematice rodičům, nabídli jsme pomoc. Rodiče obdrželi informační letáčky s kontakty na odborníky, mohli si zapůjčit literaturu, informace o kurzu grafomotorické nápravy přímo v našem zařízení. Snažila jsem se rodičům vysvětlit problém prakticky, upozornit na možná rizika, doporučit vhodné pomůcky. Při konzultaci jsem volila intimitu rozhovoru s rodiči tak, aby dítě nebylo účastno rozhovoru a nezískalo pocit, že bylo při zápisu nějakým způsobem neúspěšné. Učitelky dokázaly v takových chvílích dítě zaujmout pro jinou činnost. Dvěma rodičům jsem nabídla konzultaci jiný den, jelikož děti byly příliš úzkostné a od rodičů se nevzdalovaly.

9.1 Pedagogické zabezpečení programu

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha, II. Předškolní, základní a střední vzdělávání na str. 46 uvádí: „Umožnit, aby se na rozhodování o zahájení či odkladu povinného vzdělávání dítěte na základní škole podílel svým doporučením i pedagog předškolního vzdělávání (odbornost, dlouhodobá znalost dítěte).“ [Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha] Soubor všech dovedností učitelky mateřské školy vyjadřují její profesní kompetence. Speciálně-výchovné a diagnostické profesní dovednosti se vztahují k respektování vývojových charakteristik dítěte, dávají základ k specificky zaměřeným intervencím. K tomu, aby mohla učitelka pomoci dítěti, musí mít patřičnou kvalifikaci, praktické zkušenosti i dovednosti, znát problematiku grafomotoriky, absolvovat vhodná školení. Následně může zaznamenat některé projevy, které by později mohly znamenat rizikové faktory. Dobrá učitelka má průběžně sledovat a vyhodnocovat individuální rozvoj a pokroky každého jednotlivce, což jí umožňuje vést dítě v souladu s jeho přirozeným vývojem. Případné problémy může včas zachytit a pomoci dítěti v určitém posunu. Má také možnost srovnání a její role v poradenství rodičům je tedy nezastupitelná. RVP PV uvádí, že profesionální péče o děti znamená analyzovat věkové

a individuální potřeby a realizovat individuální i skupinové vzdělávací činnosti směřující k rozvoji dětí, rozšiřování jejich kompetencí (schopností, dovedností, poznatků, postojů) [RVP PV, s. 6].

Učitelka v mateřské škole má tedy v tomto ohledu možnosti pro primární diagnostiku, může působit na rodiče a doporučit vhodné řešení. Základním předpokladem je erudovanost učitelky mateřské školy v problematice, její pedagogická zkušenost.

Od září 2009 byly učitelky naší mateřské školy postupně seznamovány s problematikou grafomotoriky, podílely se na realizaci projektu. Pedagogická knihovna byla vybavena literaturou o problematice, při samostudiu bylo možné využívat i odborných článků v časopisech. Rozšíření poznatků napomohla i certifikovaná školení. Před první lekcí proběhla pedagogická porada, na které učitelky obdržely seznam dětí, které budou kurz navštěvovat. Společně jsme zvažovali možné náhradní techniky výtvarného projevu pro děti, které budou kurz absolvovat. Učitelky velice dobře spolupracovaly, vytvářely vhodné podmínky při realizaci vhodných aktivit dětí během jejich pobytu v mateřské škole.

Osobně se problematikou grafomotoriky zabývám od roku 1998, kdy jsem absolvovala seminář „Náprava grafomotorických obtíží u dětí předškolního a školního věku za využití artetherapeutických a relaxačních prvků“. Pro erudovanost v problematice grafomotoriky jsem využila poznatků ze svého předešlého studia SZŠ, SPgŠ a současného studia předškolní pedagogiky na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Dále jsem absolvovala certifikovaná školení v rámci celoživotního vzdělávání, studium literatury i osobní konzultace s odborníky - neurology, pediatry, speciální pedagogy. Jelikož je problematice věnována stále větší pozornost, je třeba sledovat nové poznatky a dále se vzdělávat. V poslední době dochází například k velkému posunu v oblasti vývoje vhodného psacího náčiní, firmy se snaží v široké, různorodé škále dodávat na trh pomůcky, které umožňují dětem co nejoptimálnější podporu ranných psacích projevů.

9.2 Spolupráce s rodiči, pedagogicko-psychologickou poradnou a logopedem

Při přípravě dětí na školu se snažíme přímo spolupracovat s rodiči. Naším záměrem bylo poskytnout rodičům dostatečné množství informací k problematice nástupu dětí do prvních tříd. V září 2009 jsem se jako vedoucí učitelka MŠ obrátila na

odborníky pedagogicko-psychologické poradny, lékaře, logopedy a odborníky v oblasti náprav. Společně jsme se domluvili na cílené spolupráci v preventivním programu. K rozvíjení poznatků rodičů v oblasti školní způsobilosti a připravenosti pak přispěla přednáška PhDr. R. Pikorové z PPP v říjnu 2009. Část této přednášky byla věnována grafomotorické přípravě dětí na školu. Rodiče získali nejen potřebné základní informace o problematice, byla jim nabídnuta i poradenská služba, doporučena vhodná literatura, pracovní listy pro děti, názorná ukázka vhodných pomůcek. Rodiče měli možnost získat i informační brožury zaměřené na vhodné podmínky pro rozvíjení grafomotorických dovedností, hygienické návyky při psaní, obrazový materiál se správným a vadným úchopem psacího náčiní, adresy s kontakty na odborníky. Díky této spolupráci mohli rodiče předškolních dětí využít také screeningu PPP přímo v naší MŠ. Následně měli možnost výsledky vyšetření konzultovat s odborníky. V několika případech byla na přání rodičů na konzultace přizvána i učitelka MŠ, rodiče si měli možnost prohlédnout portfolia dětí, která využívali i při konzultacích s odborníky PPP. V případě diagnostikovaných grafomotorických obtíží byli rodiče seznámeni s možností absolvování kurzu grafomotorické nápravy v naší MŠ. Pro rodiče, kteří se neúčastnili přednášek, byla vytvořena informační tabule, na které jsme vyvěsili aktuální informace vztahující se k problematice nástupu do první třídy, včetně prevence a podpory grafomotorických obtíží a kontaktů na odborníky. K zapůjčení byla nabídnuta také odborná literatura. V říjnu 2009 proběhl screening klinické logopedky a domluvena možná další spolupráce.

9.3 Materiálně-technické podmínky mateřské školy

Každá mateřská škola by měla po stránce hygienické i odborné splňovat požadavky, které jsou na rozvíjení grafomotorických dovedností kladeny. Vybavení třídy má odpovídat věkové specifice, podmínky musejí tedy korespondovat s věkem dítěte i jeho individuální bio-psycho-sociální realitou.

Při vybavení třídy jsme se snažili v rámci možností naší mateřské školy aplikovat co nejefektivnější prostředky k rozvíjení grafomotorických dovedností dětí i vytvářet vhodné prostředí, ve kterém může dítě experimentovat. Již před začátkem školního roku bylo nutné, abychom zvážili finanční možnosti školy, rozvrhli jsme, jaká opatření a kdy je můžeme realizovat. Díky velké podpoře ředitele ZŠ a MŠ se podařilo zajistit dostatečné množství finančních prostředků pro zabezpečení projektu.

Pro malování a kresbu na zemi musí být vhodná **podlaha**. Jelikož byl povrch podlahové krytiny ve třídě nevyhovující, museli jsme ještě během letních prázdnin 2009 provést její výměnu. Podlaha byla vystěrkována do roviny a pokryta speciálním zátěžovým linoleem. Současně používají děti při práci na zemi neklouzavé izolační podložky pro sed, leh i klek. Takto upravená podlaha nám umožnila realizovat prostor pro velkoplošné práce dětí, se snadnou hygienickou údržbou. Pro různé další aktivity je v části třídy koberec. Práce na koberci je možná za předpokladu, že dítě používá optimální podložku pod papír, i vhodné barvy a pastely. Při práci na zemi je nezbytné ohlídat hygienu prostředí, respektovat zvýšenou potřebu čistoty, ohlídat prostor po bezpečnostní stránce – např. zamezit uklouznutí po papírech.

Svislé plochy pro rozvíjení grafomotorických dovedností musejí výškově odpovídat rozsahu paže dítěte. V naší mateřské škole jsme se snažili vytvořit multifunkční svislou plochu k rozvoji grafomotorických dovedností, která bude vyhovujícím způsobem podporovat při výtvarných a tvořivých dovednostech uvolněnou horní končetinu. Tato svislá plocha byla funkčně umístěna jako součást nábytkové stěny, dostatečné a přirozené osvětlení je zajištěno přilehlým oknem. Optimální pro variabilitu je posun celé kreslicí plochy po délce nábytkové sestavy. Představená folie dává možnost kresby stíratelným fixem. Představení je určeno k možnému zasunutí různých šablon. Volné stěny jsou vybaveny množstvím tabulí, některé samolepící tabulové fólie používáme i jako součást třídních projektů (viz. Příloha č. VII).

Stoly a židle mají vliv nejen na samotný grafomotorický projev. Pro hygienu sezení je velice důležitá jejich optimální výška. Výškový rozdíl velikosti dětí byl třicet centimetrů. Třídu jsme vybavili stoly, které výškově odpovídaly hygienické normě pro zdravé sezení, a to v rozmezí 52-64 cm u stolečků a 30-38 cm u židlí.

Relaxační kout - k rozvíjení motorických dovedností i relaxaci jsme z prostorových důvodů zvolili dřevěnou patrovou vestavbu. Ta nabízí jednak klidné místo k odpočinku i množství pomůcek k rozvíjení manipulačních a experimentačních dovedností.

Trojhranný program a pomůcky pro rozvíjení dovedností jsou na našem trhu dostupné. Odborníci i výrobci již delší dobu upozorňují na podporu grafomotoriky dětí pomocí využívání trojhranného programu. Všechny třídy naší mateřské školy jsme vybavili množstvím pomůcek s tímto druhem úchopů. U dětí do čtyř let věku jsme volili silnější trojhranné pastely se silnou stopou -12 mm, kreslicí SES kuličky, dlaňové štětce, dlaňové vodové barvy, prstové barvy. U dětí předškolních trojhranné pastely a tužky se silným pigmentem v rozmezí 12 mm- 9 mm. Při nákupu jsme zvolili nůžky

se zaobleným koncem, a to druh pro leváky i praváky. Nůžky pro leváky jsme pro lepší orientaci dětí označili barevně. Očka nůžek jsou rozměrově tvarována v poměru 2:1. Děti mohou používat trojhranné štětce, trojhranné fixy, prstové štětce, násadky dle doporučení. Pomůcky jsme doplnili i o novinku, která se nám velice osvědčila - speciální fixy. V případě, že tlak na fix je příliš vysoký, tuha se samovolně zasunuje. Kresba s tímto druhem fixů se nám osvědčuje i jako určitá diagnostická pomůcka.

9.4 Cvičení pro rozvíjení grafomotoriky

Veškeré rozvíjení motorických činností je velice důležité. Snažíme se využívat co nejvíce podnětů při pobytech venku i ve třídách. V okolí naší mateřské školy je několik dobře vybavených dětských hřišť, lesopark. Zahrada mateřské školy je vybavena větším pískovištěm, skluzavkami, průlezkami. Ve třídách často stavíme překážkové dráhy, využíváme stěny s prvky pro lezení a šplh. Na pohybový rozvoj dětí jsme kladli velký důraz při tvorbě ŠVP PV, jeho naplňování a realizaci pravidelně konzultujeme na pedagogických poradách. Snažíme se vytvořit v podmínkách, které máme, co nejefektivnější prostředí pro rozvíjení motorických funkcí dětí (viz. Příloha č. VIII, č. IX). Postupně rozšiřujeme nabídku pro děti i v oblasti nadstandardních aktivit – zájmových kroužků pro děti. Jako velice efektivní se pro rozvíjení kloubní pohyblivosti a obratnosti osvědčil kroužek mažoretek a taneční kroužek. Tyto aktivity jsou přímo v naší MŠ vedeny erudovanými lektory.

Pro podporu uvolněné horní končetiny je vhodné zařazovat **uvolňovací a přípravná cvičení**. Tyto cviky můžeme používat v oblasti prevence a jsou i nedílnou součástí kurzu grafomotorické nápravy Y. Heyrovské. V preventivní oblasti zařazujeme jako součást tematického bloku různá říkadla a básničky s napodobením pohybů. Pohyby mají vycházet od uvolnění ramenního kloubu, loketního kloubu, zápěstí až k prstovému cvičením. U dětí s poruchou řeči se nám osvědčilo cvičení podpořit rytmizací logopedických říkanek, u některých dětí se rytmizace pohybů zpřesnila opakovaným počítáním nebo reprodukovanou písni. Pohyby s říkadlem se následně uplatňují i v zaznamenání stopy tzv. etudou. Opakováním etudy se procvičuje vizuomotorická souhra, pohyb se postupně rytmizuje, dostává dynamiku, automatizuje se (viz. Příloha č. X).

Pro dítě je **manipulační hra** přirozená. Pro rozvíjení drobných svalů ruky a jemné motoriky je velice vhodné modelování z různých materiálů. Snažili jsme se

rozšířit možnost takového tvoření dětí jednak dostatkem modelovacích materiálů a vytvořením podmínek pro modelování, současně jsme vytvořili podmínky pro kroužek keramiky v MŠ pod vedením odborného lektora. Uvolnění horní končetiny a rozvíjení grafomotorických dovedností také umožňuje pískovnička s možností zaznamenávání stopy. V praxi používáme i tácky s různou hrubostí mouky (viz. Příloha č. XI). Pro ukládání a sušení výtvarných prací jsme realizovali skříň s tácky, které děti mohou používat jako podložky i současně zasunovat do boxů k sušení.

Pozici uvolněné ruky také napomáhá nízká hladina vody ve větších nádobách, ve které mohou děti různě tvořit. Manipulační dovednosti u dětí podporujeme sebeobslužnými činnostmi (zapínání a rozepínání patentů a knoflíků, zavazování klíčky, zapínání zipu), dále vytrháváním i mačkáním papíru, hrou s vkládačkami, vystřihováním, lepením, navlékáním korálů, mozaikami, stavebnicemi, provlékacími tabulkami, tiskadly, hrou se stavebnicemi atp. (viz. Příloha č. XII).

Hmatové hry a cvičení jsou důležitou součástí prevence grafomotorických obtíží. Využíváme pro ně různých povrchů, tvarů i vnímání teplot (viz. Příloha č. XIII). Celkově se snažíme ve třídách mateřské školy zařazovat hry propojené určitým tématem, které zahrnují ve své škále rozvíjení vnímání, rozlišovacích schopností, paměti, představivosti, cvičení pohybu očí, rytimizaci.

9.4.1 Příklad cvičení

Ve své práci uvádím příklad prstových cvičení při posezení v ranním kruhu, který pro rozvíjení motoriky používám:

Jemnou motoriku ruky a prstů rozvíjí cvičení s tzv. pozdravem prstů. Pro motivaci využívám názvů jednotlivých prstů, jako postav vyprávěného příběhu. Pan Paleček se postupně setkává s Ukazováčkem, Prostředníčkem, Prsteníkem a Malíčkem. Při symbolickém pozdravu se nejdříve jednotlivé prsty ohýbají, pak se dotýkají bříšky prstů do tzv. štipky. Dále se rozvíjí příběh tím, že si Pan Paleček prohlíží své přátele zepředu i zezadu, tím se do cvičení zapojuje i nehtová část posledních článků prstů. Prsty obou rukou se spojují při setkávání s Paní Palečkovou, Ukazováčkovou, Prostředníčkovou, Prsteníčkovou a Malíčkovou zaklesnutím, což symbolizuje objetí. Často u dětí vyvolává radost, když se dotýkají s prsty druhých dětí. Tady používám různé variace cvičení od nejjednodušších ke složitějším. V kruhu si děti mohou předávat pozdrav stejným prstem nebo různou kombinací. Může se tak například potkávat Paní

Maruška Ukazováčková s Panem Jirkou Prostředníčkem. Je dobré, když si děti kombinace mohou v kruhu i sami určovat. Opakováním názvů prstů se procvičují kognitivní i řečové schopnosti, hra má i prosociální charakter [SZABOVÁ, 1999].

9.5 Praktická diagnostika grafomotorických obtíží v mateřské škole

U dětí předškolního věku je pedagogická diagnostika náročná zvláště v rozsahu kompetencí předškoláka. Systematické sledování rozvoje dítěte v souladu s vymezenými klíčovými kompetencemi dává možnost intervence v potřebné oblasti. Pro sledování dítěte musejí být vytvořeny **vhodné podmínky**. Dítě by mělo být pozorováno ve chvíli, kdy není unaveno, v prostředí, které diagnostice vyhovuje. Rodič či učitel může zaznamenávat určité indicie v chování dítěte, které mohou být důležité pro odhalení grafomotorických obtíží. Pozornost je důležité věnovat dětem těžkopádným, neobratným, s problémy v hrubé motorice. Děti často nevyhledávají kreslení a střihání, nerady vykreslují, u práce nevydrží dlouho nebo naopak déle než ostatní. Výtvarný projev mnohdy neodpovídá věku dítěte. Velice často můžeme u dětí s grafomotorickým problémem zaznamenat vadu řeči. Tyto indicie jsou velice časté, mohou se projevovat společně, jednotlivě či v některých případech nemusejí být vůbec zřetelné (viz. Příloha č. XIV). „Ruka může na první pohled vypadat i zcela zdravě. Dysfunkce je způsobena kdesi v CNS. To bývá často velkým pedagogickým problémem.“ [SVOBODOVÁ, s. 5]

Nejprve sledujeme posturální stránku - zda dítě **sedí správně**. Nedodržování zásad správného sezení má zásadní vliv na grafomotorický projev, a je také jedním z důvodů nesprávného sklonu písma. Často se setkávám s tím, že děti nemají doma při sezení chodidla na zemi, výška stolu a židle neodpovídá vzrůstu dětí. V takovém prostředí není dostatečná základní opora v nohou a tělo se s polohou vyrovnává jiným, zatěžujícím způsobem. U této skupiny dětí jsem si všimla, že z důvodu návyku často nepoužívají oporu chodidel i v případě vhodných podmínek pro sezení.

Je důležité sledovat participaci prstů a kvalitu úchopu prsty. Všimneme-li si, nesprávného úchopu již v období, kdy vzniká, můžeme působit na dítě tak, aby vadný úchop nebyl zafixován. Při osvojení nesprávného úchopu je náprava dosti složitá. Jelikož má velká část dětí problémy zvláště s **úchopem psacího náčiní**, je nutné věnovat mu zvýšenou pozornost. Tužka má ležet na stole před dítětem ve střední ose tak, aby ji uchopilo spontánně – v souladu se svou lateralitou. (viz. Příloha č. XV).

Všímáme si, jak dítě tužku uchopilo, jak participují prsty, jak vysoko tužku drží, kam směřuje konec tužky. V mateřské škole by učitelka měla dbát na prevenci i v oblasti nevhodné nápodoby. Imitační problém můžeme pozorovat, když je dítě při úchopu inspirováno špatným vzorem ve svém okolí. V takovém případě je podporou trojhranný program, popř. používání vhodné násadky. Násadky na psací potřeby mohou někdy problém vyřešit tak, že dojde k úplné nápravě, setkávám se i s tím, že se situace s úchopem na čas zlepší, později se ale problémy vracejí. Části dětí používání násadky nepomůže, tady je nutné hledat jiná řešení (viz. Příloha č. XVI).

Tlak na podložku můžeme ověřit několika způsoby. Někdy pozorujeme tak silné tlačení hrotu na papír, že se v jeho důsledku tvoří na papíře záhyby, tuha se často láme, kresba zanechává silnou stopu. U takto silného tlaku můžeme někdy pozorovat i výrazné prohnutí v oblasti drobných kloubů prstů (viz. Příloha č. XVII). Při kresbě u dětí sledujeme, zda pohyb vychází z ramenního kloubu, z loketního kloubu, ze zápěstí. Pohyblivost ramenního, loketního kloubu a zápěstí můžeme zjistit pomocí kresby kruhů houbou, v pozici uvolněné horní končetiny ve stoje a kleku. Tlak můžeme také často vypožorovat z **plynulosti tahu**. Přílišná námaha vede dítě k přerušování čáry, čára může být i kostrbatá.

10 Realizace kurzu grafomotorické nápravy „Nebojte se psaní,, Y. Heyrovské v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372

Celý program prevence grafomotorických obtíží navazuje na předchozí pedagogickou práci v mateřské škole, konkrétně je realizován od června 2009. Zavádění samotného kurzu grafomotorické nápravy je realizováno ve dvou termínech. Pro děti s odkladem školní docházky v období od října do prosince 2009, pro děti, které šly letošní rok k zápisu od ledna do poloviny března 2010.

Kurz grafomotorické nápravy je postaven na biomechanice, arteterapii a relaxačních technikách. Kurz napomáhá k odstraňování grafomotorických obtíží, výsledek nápravy obtíží je individuální. Záleží na možnostech, které dítě má v rozsahu své individuality, na správném vedení kurzu, na dodržování pokynů lektorů ze strany rodičů - motivace dítěte, četnosti cvičení, kvalitním provádění cviků, vhodných pomůckách a vhodném prostředí. Základní grafické elementy - tvarové prvky spolu

s rozboru psacího pohybu mají význam pro provádění specifických grafomotorických cvičení při přípravě dítěte na psaní. Program využívá zaznamenávání určitých tvarů postupně, podle obtížnosti, je realizován specifickými pomůckami. „Cílem programu je vnímání a ovládání těla se zaměřením na uvolnění všech svalových partií účastníků se na grafickém projevu, vyvození správného úchopu pera s následným promítnutím do úpravného a nenáročného písemného a výtvarného projevu. Sekundárně je program zaměřen na podporu rozvoje seriality, sociálního kontaktu mezi matkou a dítětem, řeči, zrakové a sluchové percepce apod.“ [HEYROVSKÁ, 1994, s. 3] Autorka této metody Paed. Dr. Yveta Heyrovská je uznávaným odborníkem nejen v České republice. Vede řadu akreditovaných školení a seminářů, které jsou zaměřeny na širokou problematiku SPU. Zaškolení v programu, který je aplikován od r. 1994, je určeno středoškolským a vysokoškolským pedagogickým a zdravotnickým pracovníkům, kteří se orientují v problematice. Pomocí navazujících akcí se proškolení mají možnost dále vzdělávat v supervizích zaměřených na sdílení zkušeností z aplikace metodiky a další vzdělávání.

Pro realizaci bylo nutné určit **časovou strukturu kurzu**. Dozrávání některých funkcí probíhá v předškolním období dosti rychle, proto je vhodné začít program v období těsně po zápisu do první třídy. Kurz se skládá z deseti lekcí, jednou týdně se rodiče s dítětem dostaví na tréninkovou hodinu. Nedojde-li v období jednoho týdne k požadovanému efektu, doba trvání kurzu se prodlužuje. Tréninková lekce trvá asi 45 minut. Hodina má svou stavbu. Skládá se z navázání kontaktu s dítětem a rodiči, motivace pro cvičení, kontroly a opakování cviků, tréninku nových prvků, zadání domácího cvičení, relaxace, zhodnocení práce a rozloučení. Po skončení kurzu následuje období, kdy je vhodné vývoj grafomotoriky dále sledovat.

Zabezpečení kurzu vyžaduje soubor opatření. Pro realizaci kurzu jsme měli vytvořeny dobré materiální podmínky již koncem roku 2009. Třída naší MŠ byla od září 2009 vybavována tak, aby splňovala výše zmíněné požadavky. Pro kurz jsme nakoupili potřebné množství pomůcek. V odpoledních hodinách je v mateřské škole méně dětí, nebyl problém třídu uvolnit pro potřeby kurzu. Byl zajištěn úklid třídy, vytření podlahové krytiny před začátkem lekcí i po jejich konci.

Děti mají být oblečeny tak, aby oděv dostatečně dovoľoval provádět cviky, není vhodné těsné oblečení. Rodiče musí vzít v úvahu fakt, že se oděv může pravděpodobně potřísnit barvou. Většina rodičů upozornění respektovala a dítě před začátkem hodiny převlékla do staršího **oblečení**.

Při provádění cviků děti potřebují dostatečné množství **velkých archů balícího papíru**. Při malování s použitím mokrých technik je zapotřebí několik archů denně, jelikož se papír po zaschnutí zpravidla krabátí, není dobré používat jej opakovaně. Velikost papíru musí být dodržena tak, aby vyhovovala v rozsahu ramenního kloubu dítěte. Rodičům byl arch názorně ukázán při instruktáži. Pro upevnění archů jsem doporučila rodičům lepicí pásku nebo hmotu. Dítě potřebuje pro první tři lekce mycí houbu ve tvaru válce, rozměry houby musejí odpovídat dětské dlani. Při sevření válcovité houby má nad prsty být třicetimetrový přesah. Rodičům jsem předvedla, jak mají houbu upravit, spolu s tištěnými pokyny materiálního zabezpečení lekcí jsem jim předala i instruktážní obrázek. Sytá, **temperová barva** napomáhá v zaznamenání stopy, pro ředění jsem rodičům doporučila nízký, ale **širší kelímek**. Čtvrtou až šestou lekci rodiče potřebují **špejle, vatu a černou tuš**. Na další tři lekce se rodiče musejí vybavit progresem. Pro předškolní děti jsou v závěru kurzu doporučovány **grafomotorické listy** s uvolňovacími cviky. Pro děti, které jsou již v první třídě, se místo listů používají **sešity** s pomocnými linkami a vhodné psací pero. Vhodný výběr tužek, pera a psacího náčiní jsme s rodiči konzultovali. V MŠ jsme předem připravili dostatek těchto materiálů, rodiče si na lekce ve školce mohli přinášet pouze houbu (viz. Příloha č. XVIII).

10.1 Instruktáž rodičů

Před začátkem kurzu proběhla informativní schůzka s rodiči, kde byli seznámeni s průběhem a materiálním zabezpečením kurzu. Rodičům jsem opětovně nastínila problematiku grafomotoriky, zdůraznila efektivitu kurzu i jeho náročnost ve správném zvládnutí cviků. Zaměřila jsem se zvláště na nezbytné předpoklady pro úspěšný výsledek nápravy. Podrobně jsem vysvětlila průběh kurzu i potřebné pomůcky, které je potřeba zakoupit. Zásadní podmínkou pro úspěšný výsledek je absence používání špetkovitého nebo nesprávného úchopu a strhávání. Děti po dobu kurzu nemohou používat běžné pastelky, štětce, tužky a pera z toho důvodu, že je nutné zajistit zafixování návyku uvolněné končetiny. Rodina musí tento fakt bedlivě hlídat, učitelka mateřské nebo základní školy se má podílet na optimalizaci podmínek tím, že vytváří náhradní činnosti (viz. Příloha č. XIX). Ukázala jsem rodičům různé náhradní alternativy pro výtvarnou činnost a možnost zapůjčení některých pomůcek. Poté jsem individuálně konzultovala s rodiči důvody, které je vedly k absolvování kurzu. Ověřila jsem si, zda byl kurz dítěti

doporučen pedagogicko-psychologickou poradnou nebo jiným odborným pracovištěm. Současně jsem s rodiči vyplnila dotazník, který mi měl pomoci při individuální podpoře dětí.

10.2 Ověřování možnosti aplikovatelnosti programu v každodenní práci učitelk MŠ v našem zařízení

Do kurzu nápravy grafomotorických obtíží přihlásilo dvacet rodičů své děti. Rodičů z naší mateřské školy bylo celkem devět. Při informativní schůzce jsme se s rodiči dohodli na pondělním setkávání. Z důvodu velkého počtu přihlášených dětí jsem byla nucena vytvořit několik skupin. Rodiče se tak mohli zapsat do skupin na karty v čase, který jim vyhovoval (viz. Příloha č. XX).

Skupina	Začátek lekce	Konec lekce	Celkem přihlášených dětí ve skupině
1	15:00 hod.	15:45 hod.	6
2	15:50 hod.	16:35 hod.	7
3	16:45 hod.	17:30 hod.	7

Tab.1: Časový harmonogram skupin

Z hlediska dětí, které kurz navštěvují, by bylo velice prospěšné, počet cvičení během dne optimálně rozložit. V případě pracovní vytíženosti rodičů je nedostatek času pro potřebné množství opakování cvičení nejčastěji zmiňovaným důvodem k odmítnutí tohoto druhu nápravy. Jedna maminka po dvou týdnech dítě z kurzu odhlásila z důvodu, že nestihne v odpoledních hodinách s dítětem cvičit. Během kurzu jsem se snažila ověřit, zda je možné provádět specifická cvičení programu u dětí, které kurz absolvují, při běžném denním režimu v naší mateřské škole.

Náměty k motivaci, které jsou součástí tréninkových hodin jako úvodní část, jsou v mateřských školách prováděny celkem běžně. Není tedy obtížné tyto motivační, cvičební prvky vhodně během činností zařazovat.

Osvědčilo se pravidelné, denní zařazování cviků ve třetí třídě, které jsou úvodním cvičením lekcí, s cílem vědomého ovládnutí ramenního kloubu, loketního kloubu a zápěstí. Doprovodné cviky jsou rehabilitačně motorickým cvičením, vycházejících z vývojové psychologie. Ve stojící poloze jsem předvedla rozpažení s krouživým pohybem horních končetin. Upozornila jsem děti na vedení pohybu

žádaným směrem. Po té následoval cvik tzv. svícen pro procvičení loketního kloubu. Série cviků byla zakončena procvičením krouživého pohybu zápěstí v rozpažení a protřepáním rukou. Jelikož děti při začátku kurzu právě prožívaly radost z bohaté sněhové nadílky, volila jsem jako motivaci pro cvičení stavění sněhuláka. Pro rytmitizaci cvičení jsem dětem přednesla říkanku o sněhulákovi. S různě pozměněnou motivací se cvičení stalo každodenním oblíbeným rituálem, někdy děti prováděly cvičení během volné hry za doprovodu říkanek spontánně (viz. Příloha č. XXI).

Pro opakování celého tréninkového celku bylo nutné vymezit časové a režimové hledisko. Z důvodu náročnosti cvičení a optimálního provádění cviků bylo nutné, aby byla jednotlivá cvičení s dětmi prováděna individuálně. Provádění cviků vyžaduje soustředěnou pozornost učitelky zaměřenou na účelné a metodicky přesné vedení cvičení. Zvláště v průběhu prvních lekcí, kdy si dítě potřebná cvičení osvojuje, je potřebné, aby dostávalo cílenou podporu zaměřenou na fixaci cviků. Bylo velice problematické zajistit potřebný časový prostor pro cvičení. Také třídní klima při postupném přicházení dětí a volné hře působilo na provádění cviku spíše rušivě. Využití frontální metody při cvičení nemohlo být bráno v úvahu z důvodu množství dětí, které třídu navštěvují, a podmínek, které je potřeba pro cvičení zajistit. Pro individuální procvičování lekcí bylo tedy nutné zajistit další pedagogickou sílu. Cvičení se pak osvědčilo provádět těsně po příchodu do třídy v době, kdy dítě ještě nerozvinulo volnou hru. Další možnost procvičení se nabízela po poledním relaxačním odpočinku, na který vhodně navazovala. V této době bylo možné provádět cvičení optimálně, jelikož zde byla soustředěna menší skupina dětí šestiletých. Pomocí pravidel byly vytvořeny podmínky pro cvičení tak, aby bylo efektivní (viz. Příloha č. XXII). Jako velké pozitivum vidím fakt, že se procvičování týkalo dětí, které neodcházely po obědě domů. Čím déle děti z mateřské školy odcházejí, tím menší mají možnost dostatečné množství cviků optimálně provádět. Provádění cvičení předpokládalo spolupráci učitelky s rodiči a pravidelnou instruktáž učitelek tak, aby cviky vedly správně.

U předškolních dětí je vhodné po nápravě (absolvování všech deseti lekcí kurzu) zařazovat pravidelně grafomotorické listy. Pro zařazování krátkých chviliek, kdy může dítě vizuomotoriku procvičovat, má učitelka dostatek podmínek. Zařazování aktivity se týká jak individuální péče o dítě, tak práce skupinové, popř. frontální. Důležitá je okolnost, aby dítě bylo nenásilně motivováno a nemělo k práci odpor. Dítěte povzbuzují hrové činnosti se zájmem objevovat postupy grafických úkolů a situací (viz. Příloha č. XXIII). Učitelka by měla intenzivně hlídat správné pracovní návyky dětí při sezení a zacvičení úchopu psacího náčiní, ke kterému dochází v desáté lekci.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo ověření využitelnosti uceleného tréninkového programu „Nebojte se psaní“ Paed.Dr. Yvety Heyrovské v praxi v mateřské škole, kde pracuji. Systematická podpora školní připravenosti při rozvíjení grafomotorických dovedností v mateřské škole je důležitou součástí kompetencí, které předškolní dítě získává. Rámcový vzdělávací program určuje kompetence, které mají přinášet očekávaný vzdělávací přínos pro dobré předpoklady pokračování ve vzdělávání. Vzdělávací nabídka zahrnuje množství podnětů, jejich kvalita záleží na souboru podmínek mateřské školy a jejich interakci. Každá mateřská škola má specifické podmínky, specifický školní vzdělávací program.

Na základě aplikace metod pro rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí předškolního věku jsem došla k následujícím závěrům:

Opatření, která byla v oblasti grafomotoriky vytvořena, vedla k vhodnému rozvíjení schopností a dovedností dětí. Cíl práce byl tedy naplněn nejen ověřováním samotného programu, ale realizací kurzu grafomotorické nápravy došlo i k vytváření dalších podpůrných a preventivních opatření. Z ověřování vyplynulo, že společné zařízení mateřské a základní školy má možnosti pro spolupráci v přípravě dětí na školu. Základní škola a mateřská škola Benešov je subjektem, který dokáže velice dobře spolupracovat. Jedním z článků úspěšné spolupráce ZŠ a MŠ bylo vytvoření preventivního programu, směřujícího k rozvíjení grafomotorických dovedností dětí. Primární podmínkou byl zájem mateřské školy o problematiku grafomotoriky. Na ni pak navazovalo vytvoření koncepce a vytyčení prováděcích cílů. V zařízení byly vytvořeny podmínky pro rozvíjení motorických dovedností dětí po stránce výchovně-vzdělávací nabídky, erudovanosti učitelek, spolupráce s odborníky i vybavení mateřské školy. Motivace dětí pomocí hry, do které jsou nenásilnou formou vloženy prvky cvičení se stává vhodným postupem pro radostné a přirozené rozvíjení dětí v mateřské škole.

Praktická cílená prevence grafomotorických obtíží se týkala hlavně rozvíjení věku přiměřených dovedností se sledováním pokroků dětí. Diagnostika grafomotorických dovedností byla víceetapňová, začínala u sledování dětí, jejich portfolia, rozhovorů učitelek s rodiči, opírala se o screening pedagogicko-psychologické poradny. Mateřská škola má možnosti poskytovat rodičům potřebné informace a seznamovat rodiče s dalším možným postupem, včetně osvěty a předávání kontaktů na

odborníky. Potvrdilo se, že mateřská škola může tímto způsobem velice dobře pomoci při primární prevenci grafomotorických obtíží.

Realizace kurzu grafomotorické nápravy pomocí skupinové a individuální metody jako nadstandardní aktivity se plně osvědčila. Potvrdilo se, že rodiče i děti mohli využít prostředí, které znali, kurz vhodně navazoval na aktivity v mateřské škole a tato forma nápravy tím tak byla i pro dojíždějící rodiče dosažitelná. Pro rodiny bylo přínosné, že spolupracovaly přímo s pedagogy, které znaly. V případě společného zařízení vidím jako velice prospěšné, že základní škola mohla nabídnout kurz grafomotorické nápravy i dětem, které mateřskou školu ve společném zařízení nenavštěvovaly, jako součást předškolní přípravy. Při grafomotorické neobratnosti dětí měli rodiče v případě zájmu možnost využít času ještě před nástupem svých dětí do první třídy (viz. Příloha č. XXIV).

Při ověření možnosti využití kurzu grafomotorické nápravy Y. Heyrovské „Nebojte se psaní“ v Základní škole a mateřské škole Benešov, Na Karlově 372, jako systematické podpory školní připravenosti jsem došla k těmto závěrům:

Možnost využití tréninkových lekcí učitelkou mateřské školy přímo ve vzdělávacím procesu se odvíjí od podmínek, které mateřská škola má. Nutností je proškolení učitelek a získání certifikátu pro vedení kurzu. Z mého pohledu je stále nedostatečné množství proškolených pedagogů. Nabídku nápravy využívá ve svém zařízení jen velmi malá část mateřských škol.

Procvičování lekcí je možné v případě, že učitelka může dítěti věnovat soustředěnou pozornost a rovněž dítě se na cvičení dostatečně soustředí. Pravidelná realizace cvičení je možná v případě, že je vyčleněna pedagogická síla v určitém vhodném časovém úseku. V opačném případě je provedení cvičení komplikované, záleží na momentálních podmínkách ve třídě a schopnostech učitelky. Potvrdilo se, že část dětí je rozptýlována a nedostatečně se na cvičení soustředí, pokud jsou ve třídě další děti. Část dětí se naopak dokázala na cvičení soustředit, i když ve třídě probíhala volná hra. Pro opakovaná cvičení lekcí se v našich podmínkách osvědčila jako nejvhodnější relaxační chvílka po čtrnácté hodině. Realizace cvičení v mateřské škole byla velice přínosná pro děti, které odcházely domů až v odpoledních hodinách. Pravidelné procvičování lekcí je stěžejní úlohou rodiny, mateřská škola nemůže celou šíři denních cvičení obsáhnout. V případě vhodných podmínek může učitelka cvičení z části podpořit.

Osvědčilo se, že učitelka mateřské školy může ohlídat návyky dětí také v době, kdy se po kurzu grafomotorické nápravy upevňují. Může se cílevědomě podílet na

plynulém přechodu dětí k upevňování návyku správného úchopu, návyku a dodržování pravidel správného sezení u stolu a dalším procvičování grafomotorických funkcí pomocí různých cvičení. Společně po dohodě s rodinou dítěte se může vhodně rozložit například cvičení v pracovních listech do režimu dne.

Ve druhé části své bakalářské práce jsem si zvolila jako motto citaci J. Svobodové z knihy „Metodika rozvoje grafomotoriky a počátečního psaní“. Závěr mé bakalářské práce může být i odpovědí na otázku citace. Mateřská škola může nejen poradit rodině dítěte, může jít i daleko dál - pomocí realizace kurzu přímo v mateřské škole připravit rodičům kvalitní možnosti pro podporu ranných psacích projevů dítěte i pro nápravu grafomotorických obtíží dětí.

Seznam tištěných zdrojů:

ANDERSONOVÁ, J., FISCHGRUNDOVÁ, S., LOBASCHEROVÁ, M. *Dobry start do školy*. Praha : Portál, 1994. 115 s. ISBN 80-85282-92-5.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno : Computer Press, 2007. 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*. Brno : Computer Press, 2006. 80 s. ISBN 80-251-0977-1.

HELUS, Z., *Dítě v osobnostním pojetí*, Praha : Portál, 2004. 240 s. ISBN 80-7178-888-0

HEYROVSKÁ, Y., HRBKOVÁ, H., MAŠKOVÁ, I. *Nebojte se psaní*. Praha : ČEZ. a. s., 76 s.

JASANOVÁ, N., *Hudba, pohyb, kresba, slovo*. Zlín : Grafia, 1990. 96 s. ISBN 80-900259-1-9

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha : Portál, 2001. 455 s. ISBN 80-7178-585-7.

KOMENSKÝ, J. A.; *Informatorium školy mateřské*. Praha : Academia, 2007. 132 s. ISBN 978-80-200-1451-1.

LIPNICKÁ, M., *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní*. Praha : Portál, 2007. 62 s. ISBN 978-80-7367-244-7.

LOOSEOVÁ, A., PIEKERTO VÁ, N., DIENEROVÁ, G. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. Praha : Portál, 2001. 166 s. ISBN 80-7178-540-7.

Mertin, V., *Individuální vzdělávací program*. Praha : Portál, 1995.

Mertin, V., Gillernová, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003. 230 s. ISBN 80-7178-799-X.

MLČÁKOVÁ, R., *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha : Grada, 2009. 223 s. ISBN 978-80-247-2630-4.

PENC, V., *Správné sedění a držení pera*. Praha : Komenium, N.P, 1979. 7 s.

PILAŘOVÁ, M., *Šimonovy pracovní listy 5 grafomotorická cvičení*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-324-2.

POKORNÁ, V. *Porovnej, dokresli, spojuj, rozlišuj, skládej*. Praha : BLUG, 1994. 33 s. ISBN 80-85635-36-4.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2009. 395s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SVOBODOVÁ, J., *Metodika rozvoje grafomotoriky a počátečního psaní*. 4. vyd. Praha: Institut pedagogicko - psychologického poradenství ČR, 1998. 34 s.

SZABOVÁ, M. *Cvičení pro rozvoj psychomotoriky*. Praha : Portál, 1999. 147 s. ISBN 80-7178-276-9

UŽDIL, J., *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : SPN, 1994. 128s.

UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha : SPN, 1980. 191 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0

ŽÁČKOVÁ, H., JUCOVIČOVÁ, D. *Děti s odkladem školní docházky a jejich úspěšný start ve škole*. 1. vyd. Praha : nakladatelství D&H, 1998. 32 s.

Guillaud, M., *Relaxace v mateřské škole*. Praha : Portál. s.r.o., 2006. 94 s. ISBN 80-7178-12-X

Seznam elektronických zdrojů:

MARQUARDT, CH. *Scientists agree : top marks for ergonomics* [online]. 2008 [cit. 8. ledna 2009]. Dostupné na WWW: [www.scienceandmotion.com]

ŠTEFFLOVÁ, J. *Aby se děti nebály psaní* [online]. Učitelské noviny. 2008, [cit. 5. ledna 2009]. Dostupné na WWW: [http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=820&PHPSESSID=fbaea134c6a58eae7653236d57b79ffd]

Seznam citací z časopisu:

MERTIN, V. Čtvrtina dětí nastupuje do škol o rok později. *rodina a škola*, 2006, LIII, č. 1, s. 14-17. ISSN 0035-7766

HEYROVSKÁ, Y. Grafomotorické obtíže u dětí. *Rodina a škola*, 1995, roč. 42, č. 11, s. 14. ISSN 0035-7766.

Seznam obecně závazných právních předpisů použitých v textu:

Česko. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha Ministerstvo školství Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání nakladatelství Tauris 2001, ISBN 80-211-0372-8. Dostupný také z WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

Česko. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický v Praze: 2005, ISBN 80-87000-00-5. Dostupný také z WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Česko. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupný také z WWW: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakony/Uplne_zneni_SZ_317_08.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I	-	Vývoj kresby lidské postavy v předškolním věku
Příloha č. II	-	Práce s Orientačním testem školní zralosti – kresba postavy
Příloha č. III	-	Správné sezení
Příloha č. IV	-	Správný - špetkovitý úchop psacího náčiní u leváků a praváků.
Příloha č. V	-	Nesprávné úchopy psacího náčiní
Příloha č. VI	-	Příklad části didaktické aktivity č, 12- pracovní list
Příloha č. VII	-	Kresba na svislé plochy
Příloha č. VIII	-	Příklad cvičení pro rozvíjení motorických funkcí - cvičení s padákem
Příloha č. IX	-	Příklad cvičení pro rozvíjení motorických funkcí – překážková dráha
Příloha č. X	-	Příklad grafomotorického cvičení s rytmiizací
Příloha č. XI	-	Malování do mouky
Příloha č. XII	-	Příklady rozvíjení jemné motoriky
Příloha č. XIII	-	Hmatové hry
Příloha č. XIV	-	Ukázka pedagogické diagnostiky
Příloha č. XV	-	Pedagogická diagnostika v mateřské škole metodou pozorování úchopu psacího náčiní
Příloha č. XVI	-	Druhy násadek a některé pomůcky pro rozvíjení grafomotorických dovedností
Příloha č. XVII	-	Tlak na podložku
Příloha č. XVIII	-	Ukázka vzorné přípravy pomůcek ze strany rodičů na kurz grafomotorické nápravy
Příloha č. XIX	-	Malování na sněhu pomocí PET lahví s barvou
Příloha č. XX	-	Lekce kurzu grafomotorické nápravy v MŠ
Příloha č. XXI	-	Doprovodné cviky - rehabilitačně motorická cvičení
Příloha č. XXII	-	Využití relaxační chvílky pro opakování lekce
Příloha č. XXIII	-	Spojování bodů na pracovním listě
Příloha č. XIV	-	Zápis do základní školy

Příloha č. I - Vývoj kresby lidské postavy v předškolním věku

Obrázek č.1 : Vývoj kresby lidské postavy v předškolním věku

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Portál, 2000. s. 108.

Příloha č. II - Práce s Orientačním testem školní zralosti – kresba postavy

Obrázek č.2 : Kresba postavy

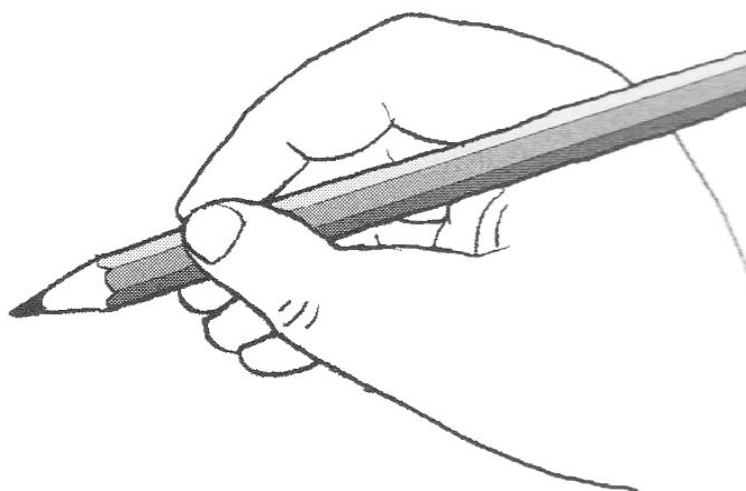
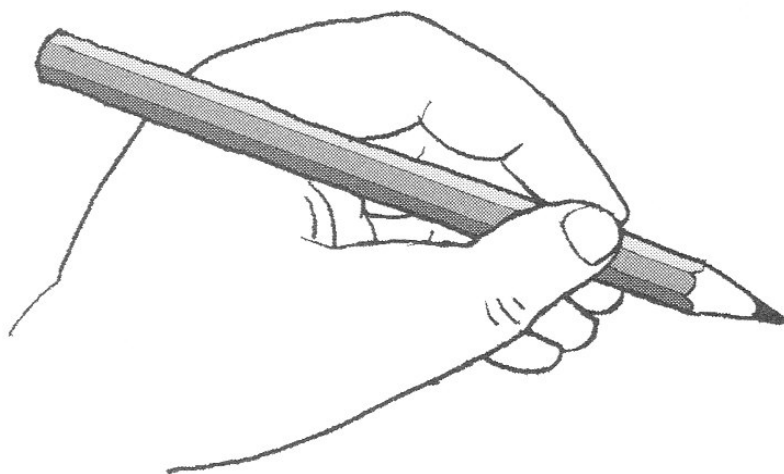
Příloha č. III - Správné sezení

Obrázek č.3 : Správné sezení

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*. Brno : Computer Press, 2006. s. 49.

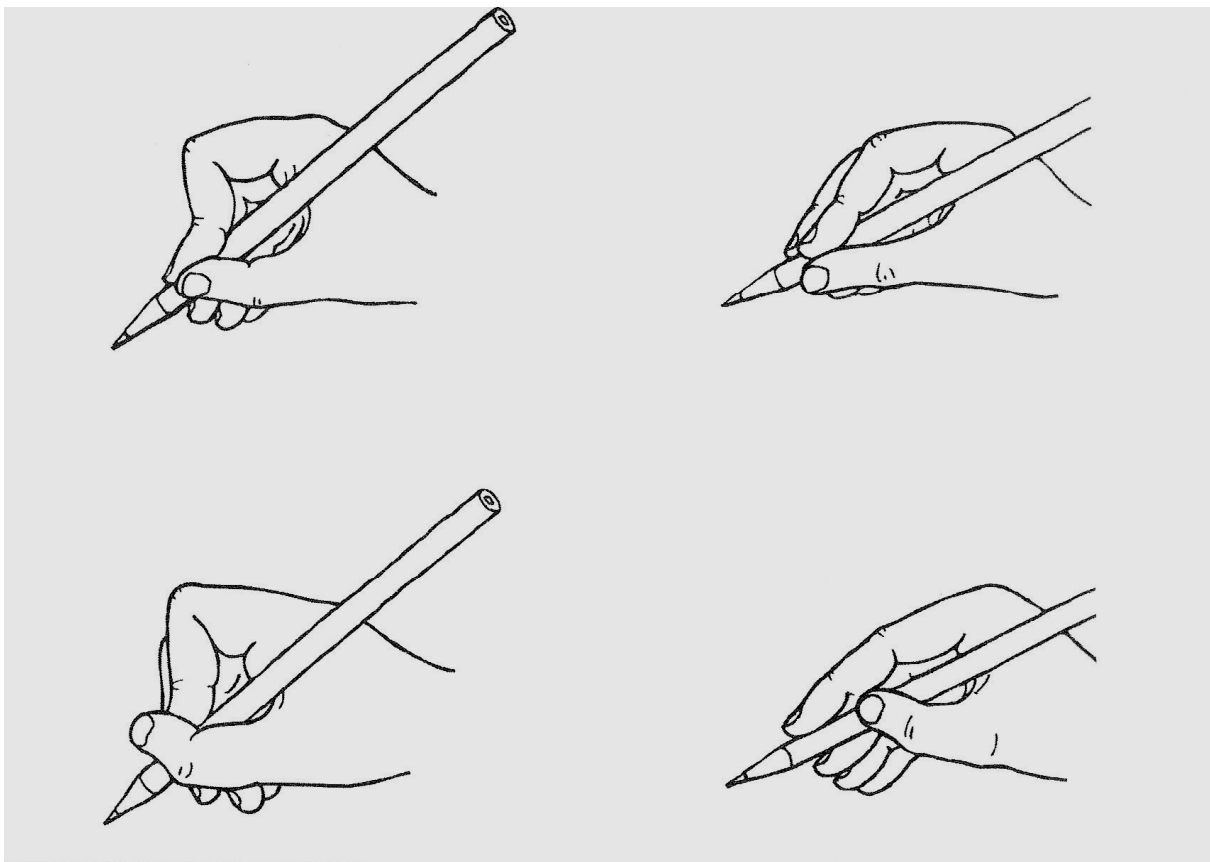
Příloha č. IV - Správný - špetkový úchop psacího náčiní u leváků a praváků

Obrázek č.4 : Správný - špetkový úchop psacího náčiní u leváků a praváků

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*. Brno : Computer Press, 2006. s 50.

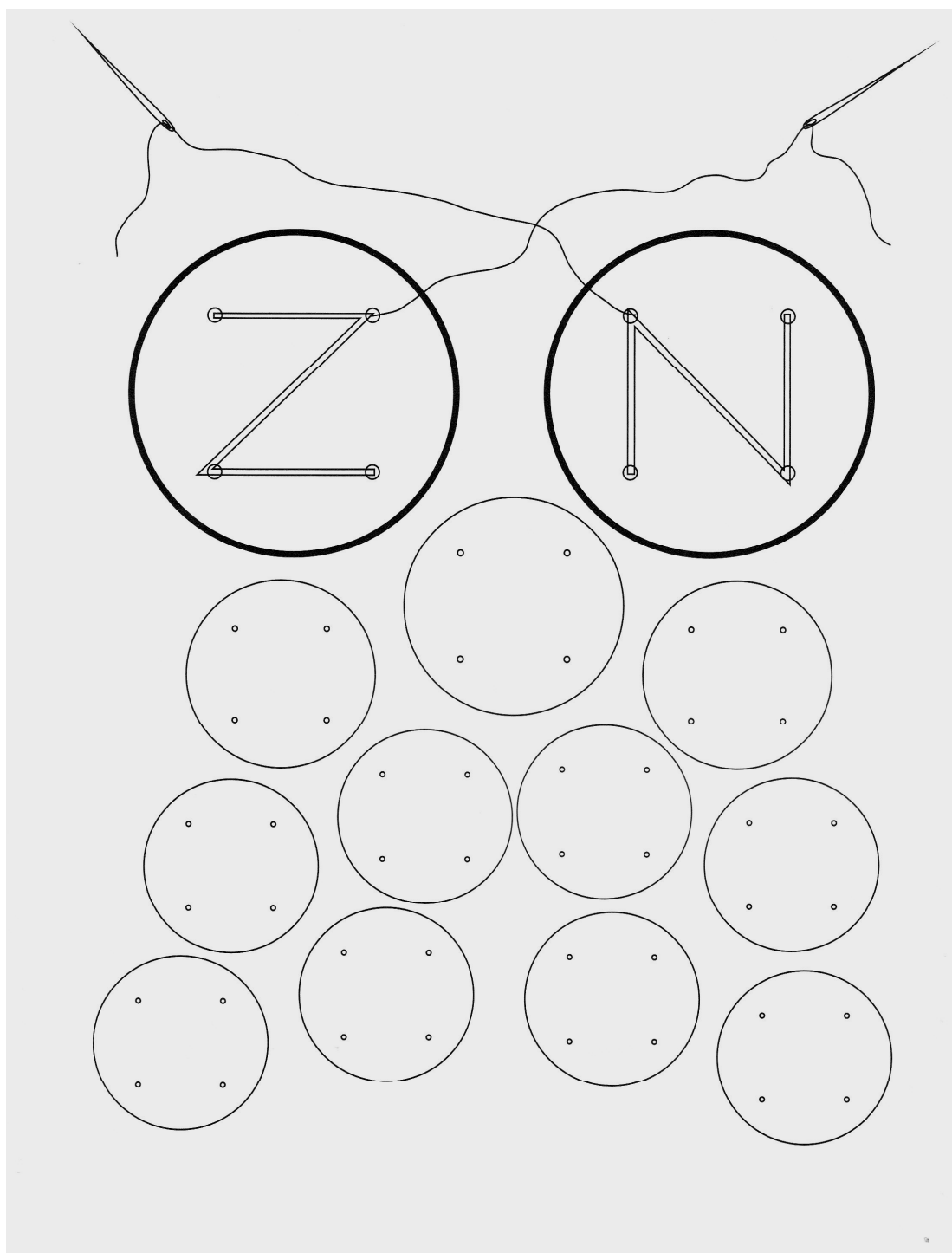
Příloha č. V - Nesprávné úchopy psacího náčiní

Obrázek č.5 : Nesprávné úchopy psacího náčiní

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*. Brno : Computer Press, 2006. s 52.

Příloha č. VI - Příklad části didaktické aktivity č. 12- pracovní list

Obrázek č.6 : Pracovní list

LIPNICKÁ, M., *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní*. Praha : Portál, 2007. s.39.

Příloha č.VII - Kresba na svislé plochy

Obrázek č.7 : Kresba na svislé plochy

Obrázek č.8 : Kresba na svislé plochy

Obrázek č.9 : Kresba na svislé plochy

Příloha č. VIII - Příklad cvičení pro rozvíjení motorických funkcí - cvičení s padákem

Obrázek č. 10 : Cvičení s padákem

Příloha č. IX – Příklad cvičení pro rozvíjení motorických funkcí
- překážková dráha

Obrázek č. 11 : Překážková dráha

Příloha č. X - Příklad grafomotorického cvičení s rytmiizací

Obrázek č. 12 : Cvičení s rytmiizací

Příloha č. XI – Malování do mouky

Obrázek č. 13 : Malování do mouky

Příloha č. XII – Příklady rozvíjení jemné motoriky

Obrázek č. 14 : Vytrhávání z papíru

Obrázek č. 15 : Kroužek keramiky

Příloha č. XIII – Hmatové hry

Obrázek č. 16 : Hmatové hry

Příloha č.XIV – Ukázka pedagogické diagnostiky

	Hrubá motorika	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
1	Skok sounož	3			
2	Překročí nízkou překážku	3			
3	Chůze po schodech nahoru – střídá nohy	3			
4	Stoj se zavřenýma očima	3,5			
5	Přeskok přes čáru	3,5–4			
6	Chůze po schodech dolů – střídá nohy	4			
7	Přejde po čáře	4–5			
8	Stoj na špičkách s otevřenýma očima	4–5			
9	Poskoky na jedné noze	4–5			
10	Chůze po mírně zvýšené ploše	4–5			
11	Přejde přes kladinu	5			
12	Přeskočí snožmo nízkou překážku	6			

	Jemná motorika	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
13	Manipulace s drobnými předměty (navlékání korálků, zasouvání kolíků do otvorů...)	3–4			
14	Stříhání	4			
15	Otevírání dlaně postupně po jednom prstu	4			
16	Dotkne se bříškem každého prstu na ruce bříška palce	5			
17	Další činnosti:				

	Hmatové vnímání (taktilní percepce)	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
18	Pozná hmatem výrazně odlišné hračky	4			
19	Pozná hmatem zvířátka (vel. 10 cm)	4–5			
20	Rozliší různé povrchy, materiály	5			
21	Pozná hmatem geometrické tvary	5–6			

Obrázek č. 17a : Pedagogická diagnostika

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno : Computer Press, 2007. s. 11.

	Spontánní kresba	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
22	Kreslení nevyhledává				
23	Čáranice	2			
24	Pojmenování čáranice	2,5–3,5			
25	Hlavonožec	3–4			
26	Postava (hlava, trup, končetiny)	4–5			
27	Přibývající detaily:	5–6			
28	Různorodost námětů, nejčastěji kreslí:				

	Grafomotorické prvky	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
29	Čára svislá	3			
30	Čára vodorovná	3			
31	Kruh	3–3,5			
32	Spirála	4–4,5			
33	Vlnovka	4–5			
34	Šikmá čára	4–5			
35	„Zuby“	5,5			
36	Horní smyčka	5,5			
37	Spodní smyčka	5,5–6			
38	Horní oblouk s vratným tahem	6			
39	Spodní oblouk s vratným tahem	6			

	Návyky při kreslení	
40	Držení tužky	
41	Postavení ruky	
42	Uvolnění ruky, tlak na podložku	
43	Plynulost tahů	

	Vizuomotorika	věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
44	Čára mezi dvěma liniemi (dráhy)	4			
45	Jedna linie (rozcvičovací cviky)	4,5–5			
46	Překreslí obrázek podle předlohy	6			

Obrázek č. 17b : Pedagogická diagnostika

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno : Computer Press, 2007. s. 12.

	Lateralita ruky	pravá ruka	levá ruka	ruce střídá
47	Navlékání korálek			
48	Zasouvání kostek do otvorů			
49	Skládání mozaiky z korálek, či hříbečků			
50	Roztáčení káči			
51	Zvonění zvonečkem			
52	Gumování			
53	Hod míčem			
54	Kutálení míče, trefování kuželek			
55	Šroubování uzávěrů lahví			
56	Šroubování matic			
57	Zatloukání kladívem			
58	Hra s pískem – používání lopatky			
59	Zvedání kbelíčku s pískem			
60	Stříhání			

	Lateralita oka	pravé oko	levé oko	oči střídá
61	Dívání se do kukátka, krasohledu			
62	Dívání se do lahvičky			
63	Dívání se do klíčové dírky			

	Lateralita	věk	nevyhraněná	vyhraněná, praváctví, leváctví
64	Ruky			
65	Oka			

Obrázek č. 17c : Pedagogická diagnostika

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno : Computer Press, 2007. s. 13.

**Příloha č. XV – Pedagogická diagnostika v mateřské škole metodou pozorování
úchopu psacího náčiní**

Obrázek č. 18 : Pozorování úchopu

**Příloha č. XVI – Druhy násadek a některé pomůcky pro rozvíjení
grafomotorických dovedností**

Obrázek č. 19 : Druhy násadek

Obrázek č. 20 : Ukázka některých pomůcek

Příloha č. XVII – Tlak na podložku

Obrázek č. 21 : Křečovitě držení s tlakem na podložku

**Příloha č. XVIII – Ukázka vzorné přípravy pomůcek ze strany rodičů na kurz
grafomotorické nápravy**

Obrázek č. 22 : Pomůcky na kurz

Příloha č. XIX – Malování na sněhu pomocí PET lahví s barvou

Obrázek č. 23 : Malování do sněhu

Obrázek č. 24 : Malování do sněhu

Příloha č. XX – Lekce kurzu grafomotorické nápravy v MŠ

Obrázek č. 25 : Lekce kurzu

Obrázek č. 26 : Lekce kurzu

Příloha č. XXI – Doprovodné cviky - rehabilitačně motorická cvičení

Obrázek č. 27 : Doprovodné cviky

Obrázek č. 28 : Doprovodné cviky

Příloha č. XXII – Využití relaxační chvíle pro opakování lekce

Obrázek č. 29 : Opakování lekce

Obrázek č. 30 : Opakování lekce

Příloha č. XXIII – Spojování bodů na pracovním listě

Obrázek č. 31 : Grafomotorické cvičení na listě

Příloha č. XXIV – Zápis do základní školy

Obrázek č. 32 : Sledování dovedností

Obrázek č. 33 : Sledování dovedností